

Petr Mallota

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem aneb neznámý příběh ze Šumavy padesátých let v dobových souvislostech

*Stokrát prokleta, tisíckrát milována, nakonec jsi přijala své rodné na břebeny hor, bylas jim matkou a domovem. Nastavujíc své tělo, když výstřely od hraničních kamenů rozrážely velebné ticho, učilas je nenávidět. Tvé stromy, jediná němí svědkové, vědí, kolik nevyplněných snů skrýval šepot pohraničních bládek na stanovištích a kolik odvahy a statečnosti se zrodilo v okamžiku, když na průseku zapraskala větvička a ozvalo se známé: Stůj! Zde Pohraniční stráž!*¹

V padesátých letech minulého století proudili přes tzv. železnou oponu nejen lidé, kteří toužili žít ve svobodě anebo hledali spásu před represemi komunistického režimu, ale i ti, kdo se rozhodli s totalitním režimem utkat. Nejčastěji se tak dělo v rámci Západem organizovaných zpravodajských skupin. Ty do Československa vysílaly tzv. kurýry (Státní bezpečnost pro ně používala označení „agent-chodec“), kteří měli plnit špiónážní úkoly, budovat ilegální odbojové sítě anebo převádět do bezpečí pronásledované osoby. Čím dál ostřejší střežená hranice mezi dvěma světy se tak stala jednou z exponovaných „frontových linií“ studené války.²

Následující text se zaměřuje na událost, k níž došlo na česko-bavorské hranici v létě 1950. S pomocí dostupných pramenů autor rozkrývá její průběh i pozadí, přičemž samotný případ zasazuje do širšího kontextu zpravodajských operací čs. protikomunistického exilu počátku padesátých let.

Noc ze čtvrtka 13. na pátek 14. července 1950 přichystala výjev jako vystřižený z propagandistického komunistického filmu *Král Šumavy*.³ Hraniční slatina rozkládající se u dnes již neexistující osady Dolní Cazov⁴ se nejprve pohroužila do tmy, pak

1 ŠAROCH, Zdeněk: *Výstřely z hranice*. Naše vojsko, Praha 1978, s. 149.

2 O tomto fenoménu podrobně TOMEK, Prokop: *Na frontě studené války – Československo 1948–1956. Katalog výstavy k 60. výročí zahájení zahraničního protikomunistického odboje*. ÚSTR, Praha 2009; SVOBODA, Libor – TICHÝ, Martin (eds.): *Cesty za svobodou. Kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*. ÚSTR, Praha 2014. K tématu také PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl III. 1945–1961*. Themis, Praha 2002; PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti-chodci na popravisti. Kurýři západních zpravodajských služeb popravení v letech 1949–1958*. Svět křidel, Cheb 2010.

3 *Král Šumavy*, režie Karel Kachyňa, scénář Rudolf Kalčík, František A. Dvořák, Karel Kachyňa, kamera Josef Illík, Československo 1959, 93 minut.

4 Dolní Cazov (též Dolní Zasov, Unterzassau), příhraniční osada v pramenech prvně zmiňovaná v roce 1735. V roce 1921 čítala 25 domů a 152 německy mluvících obyvatel. Po druhé světové válce došlo k vysídlení původních obyvatel a Dolní Cazov, jenž se navíc ocitl v tzv. hraničním pásmu, zanikl – viz <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=548> (citováno k 26. 2. 2018).

se nad ní rozprostřela hustá mlha. Viditelnost klesla prakticky na nulu. Zdálo se, že dozněly veškeré zvuky, a to včetně těch, které na československé území doléhaly z nedaleké bavorské vesnice Schnellenzipf. V těchto kulisách se však chystalo drama. Ručičky hodinek ukazovaly 21 hodin 50 minut, když se z mlhy vynořila silueta postavy. Ozvaly se výkřiky, vzápětí noční ticho prořízly dávky ze samopalů a několik výstřelů z pistole.

K osudné události, kterou na následujících stránkách podrobně rozebereme, se bohužel vážou jen materiály z provenience československých bezpečnostních složek, uložené v Archivu bezpečnostních složek. Lze ovšem konstatovat, že umožňují poměrně přesně rekonstruovat její průběh.⁵ Víme, že se okolo 19.00 hod. vydala na tzv. čekanou dvoučlenná hlídka příslušníků Pohraniční stráže (PS) útvaru Kunžvar⁶ (dnes Strážný), a to svobodník Josef Příhoda a vojín Vojtěch Švarc, ozbrojení samopaly vz. 48. Tito muži měli čekat na předem vytipovaném stanovišti ve vzdálenosti přibližně 200 metrů od státní hranice na svou „kořist“, ať již přicházející z Německa, či naopak z československého vnitrozemí. *Na místo čekané se hlídka dostavila o 20.30 hod., a sice obchůzkou ze směru Kunžvar, jižním směrem středem rašeliniště, až na jeho jihovýchodní okraj, kde o 20.30 hod. zaujala stanoviště čekané.*⁷

Čekání ve skrytu muselo být úmorné a psychicky značně náročné, neboť čas od času docházelo mezi příslušníky Pohraniční stráže a osobami překračujícími hranici (v té době zde ještě nebylo vybudováno tzv. ženijně-technické zabezpečení) ke střetům, po nichž zůstávali ranění i mrtví.⁸ V podobných situacích záleželo na rychlé reakci – role lovce a oběti se totiž mohly v nepřehledném terénu v několika málo sekundách vyměnit. Svě o tom věděli např. u sousedního útvaru PS České Žleby, jehož hlídka narazila brzy ráno 7. prosince 1949 na silnici mezi Soumarským mostem a Českými Žleby na podezřelé stopy ve sněhu. Když se po nich dva její příslušníci vydali, aby „narušitele“ zadrželi, oba skosila dávka ze samopalu střelce skrytého v lese.⁹

5 Jedná se především o tajné úřední zprávy a relace z fondu PS – Použití zbraně (1950) a tzv. Historického fondu MV (dále jen MV-H). Viz ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240 a tamtéž, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“.

6 V Kunžvaru byla dislokována četa PS, která mohla mít 30 až 40 příslušníků. Organizačně podléhala rotě PS v Horní Vltavici a ta zase praporu PS v Sušici (PS útvar 8296 Sušice).

7 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 (Velitelství Pohraniční stráže – pozn. autora) o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

8 Zde je nutno připomenout, že úkoly kurýrů v žádném případě nespočívaly ve vyhledávání či iniciování střetů s komunistickými bezpečnostními složkami. Vyzbrojeni byli pouze na svou obranu, těžiště jejich činnosti bylo ve zpravodajských aktivitách. Navzdory režimní propagandě zemřelo při střetech s „narušiteli“ pouze 11 pohraničnicků z celkem 584 mrtvých „strážců hranic“. Zbytek padá na vrub sebevraždám, úrazům a nehodám. Viz TOMEK, Prokop: *Na frontě studené války – Československo 1948–1956*, s. 41–44.

9 Stopy patřily skupině uprchlíků, kterou s sebou do Bavorska odváděl legendární převaděč a kurýr Josef Hasil (nar. 1924) se svými spolupracovníky Antonínem Vítkem a Janem Brychtou. Mladík, jemuž nesporně „převaděčské“ kvality jakož i odvaha vysloužily přízvisko Král Šumavy, se osudného dne vlivem mnoha nepříznivých okolností ocitl s lidmi, za něž měl zodpovědnost, doslova v pasti. Jakmile zpozoroval, že policejní hlídka objevila jejich stopy, respektive že je se zbraněmi sleduje, a není tudíž šance uniknout, volil krajní řešení. Mladší strážmistr SNB Rudouš Kočí, kterého zasáhl do plíce a srdce, na místě zemřel, jeho kolega mladší strážmistr František Háva byl průstřelem obou plic para-

Petr Mallota

V roce 1950 se ostraha hranice na Šumavě prováděla především systémem hlídek, které kontrolovaly jim přidělený úsek. Tento postup si vynutil nedostatek lidí a rozsáhlý členitý prostor.¹⁰ „Strážci hranic“ se zaměřovali vesměs na nejdůležitější body v krajině, tzn. na polní či lesní cesty, průseky v lese, schůdné nepodmáčené louky. Pozornost věnovali také místům, u nichž předpokládali, že jsou využívána pro orientaci – vysídleným domům či dominantním kamenům a stromům. Je evidentní, že při překonávání hranice měli výhodu ti kurýři a převaděči, kteří znali prostředí. Není náhodou, že se mezi nejúspěšnější zařadili bývalí pašeráci, místní usedlíci, nebo dokonce někdejší příslušníci bezpečnostních složek, kteří zběhli ze služby na Západ.¹¹ Ti byli schopni hlídaným prostorem proklouznout, přičemž jejich kousky lze v mnoha případech označit za husarské. Daly vzniknout legendám, jak o tom svědčí třeba následující citace: [...] *už ho měli chycenýho* („Krále Šumavy“ Josefa Hasila – pozn. autora) *a ještě jim uplách, ani nevěděli jak, a na konec se zjistilo, že prý musel utéci po stromech jako opice...*¹²

Přes vše výše řečené hrál mimořádně důležitou roli faktor štěstí. Pravděpodobnost střetu s hlídkou mohl kurýr volbou trasy, denní doby či počasí (výhodná byla zhoršená viditelnost, nicméně ztráta orientace mohla být fatální i pro samotného kurýra) a samozřejmě i chováním při přechodu, respektive dovednostmi, jimiž disponoval (tichý a skrytý pohyb, ostražitost...) umenšit, nikoli zcela eliminovat. Každý přechod hranice byl mimořádně hazardním podnikem. Z mnoha zaznamenaných případů např. víme, že se pronásledovatelé a pronásledovaní v prostoru střežené hranice mnohdy míjeli doslova o několik metrů.

Jako příklad takové situace může posloužit událost, ke které došlo v září 1950 v prostoru Horního Cazova. Dvojice kurýrů za deštivé noci překročila hraniční čáru, přičemž bez jakýchkoli problémů urazila asi 400 metrů až k jedné z malých kapliček u okraje vysídlené osady. Ve chvíli, kdy si muži chtěli dopřát krátký odpočinek a poradit se o dalším postupu, nastal hrůzyplný okamžik. Sotva pár metrů od nich škrtila ve tmě sirka a kdosi začal mluvit. Odbojáři zjistili, že se nevědomky ocitli přímo vedle čtyřčlenné hlídky příslušníků Pohraniční stráže, kteří seděli na velikém kamenu a právě si zapalovali cigarety. Netřeba spekulovat o tom, co by pro kurýry znamenalo, kdyby si jich tehdy pohraničníci všimli: proti palebné síle čtyř samopalů by se dvěma pistolemi a hrstkou nábojů pravděpodobně příliš šancí neměli. Buď by je čekala

lyzován a zůstal ležet v bezvědomí přímo na silnici, kde ho po dvou hodinách objevili lidé mířící na ranní vlak. Při jednom neúspěšném přechodu naopak pohraničníci zastřelili Josefova bratra Bohumila (k tragické události došlo v září 1950 mezi Dolním a Horním Cazovem).

10 K problematice ostrahy hranice v komunistickém Československu viz PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989*. ÚDV, Praha 2006, s. 15–19; VANĚK, Pavel: *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951–1955*. ÚSTR, Praha 2008, s. 17–31.

11 Zde musíme v první řadě jmenovat legendárního převaděče, sudetského Němce Kiliana „Franze“ Nowotného (1905, Kaltenbach – 1977, Röhrnbach). Ten zdědil po otci řemeslo pašeráka a po únoru 1948 ho americké zpravodajské služby využívaly jako elitního převaděče. V Kachyňově propagandistickém filmu *Král Šumavy* je postava Kiliána v rozporu se skutečností zastřelena. Zajímavé informace k poslední cestě „krále Šumavy“ do Československa přinesl ve své knize badatel Vilém Hrach. Viz HRACH, Vilém: *Šumava... hranici přebázejte po půlnoci*. Cattacan, Praha 2017.

12 ABS, f. MV-H, a. č. H-301, akce „Hasil“, agenturní zpráva OO-MV Prachatic („Hasil agent CIC – zpráva“) z 30. 4. 1954.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

smrt v dešti kulek, anebo zadržení (v takovém případě, pokud nedošlo k naverbování kurýra jako tajného spolupracovníka, následoval vždy politický proces a na jeho konci vysoký trest odnětí svobody, popř. trest hrdelní). Oba muže zachránila rychlá a duchapřítomná reakce. Okamžitě padli k zemi, načež se kolem nic netušící hlídky proplížili do vnitrozemí.¹³

Osudná noc

Hlavní hrdina našeho příběhu, který se rozhodl překonat hranici v noci z 13. na 14. července 1950 u Dolního Cazova, takové štěstí neměl. Byl to totiž právě on, kdo byl údajně na vzdálenost 13 metrů zpozorován první.¹⁴ Svobodník Příhoda a vojín Švarc si zprvu mysleli, že k nim jde jejich velitel na kontrolu, těžko si lze však představit rizikovější postup než inspekci podřízených, kteří konají noční ostrou hlídku ve tmě a mlze uprostřed slatiny. Každopádně teprve reakce kurýra po jejich obligátním zvolání: *Stůj, zde Pohraniční stráž, ruce vzhůru!* je vyvedla z omylu. Podle dochovaných zpráv a záznamů neznámý na výzvu zareagoval tím, že se vrhl na zem a poté proti hlídce vystřelil z pistole. *Na tuto výzvu neznámá osoba šroubovitým pohybem klesla k zemi a současně vypálila do směru proti hlídce.* V tu chvíli zarachotily i zbraně hlídky: *Palba byla téměř současně hlídkou opětována použitím samopalů v krátkých dávkách po neznámém zločinci, který napadl hlídku střelbou, při čemž oba členové hlídky měnili své palebné stanoviště plížením a překulováním.*¹⁵ Střelba zburcovala celou hranici. Na místo okamžitě vyrazila sousední dvoučlenná hlídka PS útvaru České Žleby¹⁶, jež se nacházela asi

- 13 ABS, f. Vyšetřovací spisy – České Budějovice (dále jen CB-V), vyšetřovací spis a. č. V-884 CB, Mašek Jan, výslechový protokol Jana Maška z 30. 10. 1952. Zmiňovanými kurýry byli Jan Mašek z Českých Budějovic a bývalý příslušník SNB z Prachatic Josef Ludvík. Maška v srpnu 1951 v Rakousku během návratu z mise v ČSR zatklý sovětské vojenské orgány, později po předání československé straně dostal doživotní trest. Pro Josefa Ludvíka se stala osudnou šestá mise v květnu 1951, neboť ho v prostoru Bučiny při návratu do Bavorska zaskočila hlídka Pohraniční stráže. Dne 8. 7. 1952 byl popraven ve věznici Praha-Pankrác. K jeho činnosti viz MALLOTA, Petr: Osudy prachatického kurýra Josefa Ludvíka na pozadí zpravodajských operací čs. exilu. In: SVOBODA, Libor – TICHÝ, Martin (eds.): *Cesty za svobodou. Kurýři a převaděči v padesátých letech 20. století*, s. 61–130.
- 14 Kolik metrů dělilo kurýra a hlídku, se můžeme pouze dohadovat. Údaj „13 metrů“ obsahuje jak písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice z 22. 7. 1950, tak posudek o „použití zbraně s výsledkem“, podepsaný velitelem útvaru SNB 9600 mjr. Miroslavem Dudou z 16. 8. 1950. Naproti tomu dálkopisná zpráva KV StB České Budějovice operuje s údajem 10–15 metrů a zpráva KV NB pro Okresní prokuraturu ve Vimperku dokonce s 20 metry. Je každopádně s podivem, že na tuto vzdálenost, ať již vezmeme v potaz jakoukoli variantu, byl kurýr ve tmě a mlze spatřen. Vysvětlení může být dvojitý: buď jde o nadsazený odhad a střet probíhal na podstatně kratší vzdálenost, anebo hlídka použila své služební svítilny. ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950 a tamtéž, posudek o „použití zbraně s výsledkem“ podepsaný velitelem SNB útvaru 9600 mjr. Miroslavem Dudou z 16. 8. 1950. Srov. tamtéž, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, dálkopisná zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A (Velitelství StB – pozn. autora) ze 17. 7. 1950 a zpráva KV NB České Budějovice pro Okresní prokuraturu Vimperk z 24. 7. 1950.
- 15 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.
- 16 Stejně jako v Kunžvartu tam byla dislokována četa PS podléhající rotě PS v Horní Vltavici, resp. praporu PS v Sušici.

Petr Mallota

kilometr odsud. Její dva příslušníci nejprve spěchali co nejrychleji k hraniční čáře, aby „narušiteli“ přehradili možnou trasu ústupu do Bavorska, a poté se vydali vstříc svým kolegům, o jejichž stanovišti byli prý předem vyzkoušeni.

Situace byla pro neznámého kritická, přesto mu ale ještě špetka naděje zbývala: využít příkrovu tmy a mlhy a za každou cenu se dostat zpět za hraniční čáru. Chvilí se zdálo, že mu přeje štěstí, neboť Příhoda i Švarc ho ztratili z očí. Tehdy se však patrně dopustil osudové chyby: ve chvíli, kdy hlídka přestala „kropit“ terén před sebou a s chvějícími se prsty na spouštích vyčkávala, co se bude dít, ozvalo se z jednoho směru zřetelné kovové cvakání. Oba pohraničníci to přísoudili klapání závěru zaseknuté pistole, kterou se kurýr pokouší znovu zprovoznit, zorientovali se a bez rozmyšlení do inkriminovaného místa opět spustili divokou palbu.¹⁷ Když vyprázdnil zbraň samopalů, dolehly k nim dva zvuky: sténání a také hvizd píšťalky sousední hlídky, která se mezitím přiblížila asi na sto metrů. S ní se svob. Příhoda s voj. Švarcem dorozuměli voláním a poté s její pomocí začali pročesávat slatinu, respektive blízké okolí svého stanoviště. O jak nepřehledný prostor se jednalo, svědčí nejen poměrně dlouhá doba marného hledání (celkem asi deset minut), ale i to, jak pohraničníci „narušitele“ objevili – vojín Zdeněk Škoda od PS útvaru České Žleby na něj nevědomky stoupl. *Mrtvola ležela tak, že celou vahou těla ležela ve skrčené poloze na břiše, obličejem k zemi. V pravé ruce, na které ležela, držela pistoli.*¹⁸

K bezvládnému tělu se nejprve sklonil svob. Příhoda, jenž neznámému pro jistotu odebral zbraň. Poté se patrně za svitu elektrických svítilen pokusil zjistit, jaký je vlastně jeho stav. Muž ovšem již nejevil známky života, a tak se zaměřil na rozsah jeho zranění. Překvapením pro něj bylo, že na jeho těle nenalezl žádný vstřel. Jeho závěr proto zněl: kurýr díky neobyčejnému štěstí unikl dešti kulek, nicméně v bezvýchodné situaci požil prudký ječ.

V tu dobu se na scéně objevili další muži. Ti se na místo střetnutí dopravili autem, zbytek cesty v nesjízdném terénu zdolali pěšky. Šlo o tři příslušníky PS útvaru Kunžvart, kterým v podstatě veleli dva příslušníci StB. Právě toto je mimořádně zajímavá okolnost, jež by neměla zapadnout. Na tom, že podobné případy vyšetřovala komunistická tajná policie, není nic divného, šlo o běžnou praxi. Záhadou ovšem je, jak se příslušníci StB mohli na místě střetu objevit nikoli v řádu hodin, ale po uplynutí pouhých několika minut! Sahráli snad v celé věci temnou roli? Třeba tím, že díky svým informátorům v uprchlických táborech znali čas a místo přechodu „agenta-chodce“, jemuž poté připravili se svými kolegy od PS v slatině smrtící past?

Překvapivou odpověď na tyto otázky nalezneme v jednom z dochovaných dokumentů z proveniencí StB: *Dne 13. 7. 1950 o 21. hodině vracel se podepsaný orgán* (podepsán krycí značkou 10/Ech – pozn. autora) *v doprovodu orgána odděl. I, útvaru 604-A* (krycí značka pro Krajské velitelství StB České Budějovice – pozn. autora) *zn. Hr ze*

17 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, zpráva KV NB České Budějovice pro Okresní prokuraturu Vimperk z 24. 7. 1950. Ve zprávě se uvádí, že před poruchou kurýrový pistole sloužily pohraničnickům jako vodítko pro střelbu zášlehy od ústí její hlavně. Nešťastný muž by asi udělal nejlépe, kdyby se nepokoušel palbu opětovat.

18 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

schůzky s agentem Ao-58.006 v prostoru České Žleby. V uvedené hodinu uslyšeli tito orgánové dosti blízkou střelbu, a sice směrem k hraničnímu výběžku, zvanému Schnellziepf (sic). Bylo slyšeti jednotlivé rány i dávký ze samopalů. Po malé chvíli střelba ustala a po přestávce asi 10 minutové se opakovala. Poněvadž bylo zřejmo, že v tomto případě běží o přestřelku mezi PS a osobami překračujícími státní hranici, urychleně dospěli ke služebnímu vozu a s tímto odejeli k PS-útvary Kunžvart, kde uvědomili službu a celý útvar alarmovali ku pomoci. Vzali s sebou do služebního vozu 3 příslušníky tohoto útvaru a ihned odejeli do prostoru střelby. Zde byli zastaveni hlídkou PS, která hlásila, že poblíže kunžvartského rašeliníště narazila před desátou hodinou na neznámého muže, který hlídku napadl střelbou a během této přestřelky, že neznámý muž byl zastřelen.¹⁹

Takto se tedy ocitla dvojice tajných policistů v rekordním čase nad mrtvým tělem v slatině u Dolního Cazova, čímž bychom mohli tuto kapitolu uzavřít a zaměřit se znovu na zásah příslušníků PS, respektive na to, co následovalo. To, že tak ještě neučiníme, má dva důvody: zaprvé ona schůzka příslušníků StB s jejich agentem „v prostoru Českých Žlebů“ má hlubší a širší souvislosti, které bychom měli vzhledem k jejich závažnosti alespoň rámcově popsat, a zadruhé z dostupných indicií vyplývá, že s neznámým mrtvým mužem tato událost přeci jen úzce souvisí.

Schůzka s agentem u Českých Žlebů byla součástí jedné z největších zpravodajských her režimovaných StB v 50. letech. Náleželo jí krycí označení akce „B-29“ a její průběh detailně zachycují archiválie soustředěné v rozsáhlém spisu nesoucím stejný název.²⁰ První stránky této tragické kapitoly protikomunistického odboje se začaly psát na konci roku 1949. Tehdy jakýsi neznámý, asi padesátiletý muž pobývající v Bavorsku a titulující se jako „B-29“ vyzval prostřednictvím své spojky v Československu jednoho ze zaměstnanců Československých státních lesů (ČSSL), u něhož předpokládal protikomunistické smýšlení, aby přišel sám k hraničnímu potoku pod Horním Cazovem (tedy v prostoru České Žleby). Tam na počátku prosince 1949 skutečně došlo k setkání, na němž „B-29“ požádal onu vytipovanou osobu o pomoc s tím, že by fungovala jako živá schránka, tedy jako člověk, který by přímo na hranici přebíral zprávy a instrukce pro spolupracovníky „B-29“ v československém vnitrozemí. Od té doby probíhaly v prostoru Českých Žlebů pravidelné tajné schůzky mezi „B-29“, případně jeho společníky, a oním zaměstnancem ČSSL, který ovšem ve skutečnosti působil jako spolupracovník, respektive agent StB pod krycí značkou Ao-58.006²¹ (jednalo se o hajného Vojtěcha Prokeše z Houžně). Ten předával veškeré zprávy svému řídicímu orgánu, příslušníkovi Velitelství oddílu (VO) StB Vimperk Janu Emichovi (v citovaném textu figuruje pod krycí značkou 10/Ech)²², který je promptně postupo-

19 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, tajný úřední záznam KV StB České Budějovice č. 54 ze 14. 7. 1950.

20 Viz ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“.

21 Zkratka „Ao“ měla ve směrnici StB z 5. 1. 1950 o plánování operativní činnosti následující význam: *Agent operativní – Ao, spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který má důvěru nepřítele a působí v klíčovém bodě objektu stb zájmu.* Viz DVOŘÁKOVÁ, Jirina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek.* ÚDV, Praha 2007, s. 124.

22 Jan Emich (1910–?), původně prvorepublikový příslušník Finanční stráže, od níž byl na jaře 1948 na vlastní žádost propuštěn, nastoupil službu u StB, kde byl nejprve zařazen u Oblastní úřadovny StB

Petr Mallota

val svým kolegům z Krajského velitelství StB České Budějovice (například příslušníkovi skrytému pod značkou „Hr“). Komunistická tajná policie tak získala možnost infiltrovat síť „B-29“ a po několika měsících ji v podstatě celou zlikvidovala, což odnesly zatčením desítky statečných spolupracovníků „B-29“, přičemž dva z nich skončili posléze na komunistickém popravišti.²³

Onen osudný večer, tedy těsně před střelbou u Dolního Cazova, se nedaleko odtud odehrávala jedna ze schůzek monitorovaných StB. Její průběh byl nicméně poněkud zvláštní a odchyloval se od obvyklého scénáře. Dva spolupracovníci „B-29“ se k hraničnímu potoku dostavili bez jakéhokoliv vysvětlení se značným zpožděním – namísto v 19.00 to bylo až ve 20.30 hod. –, vedle toho prý jejich chování vykazovalo známky nebývalé nervozity a značného spěchu. Spolupracovník StB Ao-58.006, který s nimi jednal, si povšiml, že se neustále ohlíželi do lesa, odkud přišli, jako by tam kdosi byl, navíc setkání s ním rychle ukončili. Těsně před jejich příchodem zastavil v inkriminovaném lese na bavorské straně osobní automobil, což bylo možné zjistit podle zvuku motoru (příjezd motorového vozidla zaznamenal nejen Ao-58.006 a jeho řídicí orgán Jan Emich, který ho zpovzdálí jistil, ale také hlídka Pohraniční stráže, která patrně díky tomu zvýšila „na čekané“ svou ostražitost). Jen chvíli poté, co se spolupracovníci „B-29“ s komunistickým agentem rozloučili a zmizeli zpět mezi stromy, vozidlo opět nastartovalo a vydalo se směrem k blízkému Schnellenzipfu. A zbytek již známe: právě odtud přišel o několik desítek minut později neznámý muž, který asi po dvou stech metrech narazil na stanoviště pohraničnicků.

Závěr, který si příslušník StB Emich z uvedeného učinil, byl logický, totiž že se v osobě mrtvého jednalo o agenta-chodce, kterého na hranici přivezli právě oni dva spolupracovníci „B-29“. Muže nechali čekat v odstaveném automobilu v lese a sami se vydali za Ao-58.006. Poté, co schůzku ukončili, odvezli svého kurýra k osadě Schnellenzipf, kde ho vysadili. Ten, aniž to samozřejmě tušil, vyrazil vstříc smrti. Ve zpráve nadřízeným agilní příslušník komunistické tajné policie posléze uvedl další skutečnosti, které jeho tezi podporovaly: u mrtvého byly objeveny dopisy adresované do Křivokláta, což bylo místo, kde prokazatelně působil osoby spjaté s činností

v Písku (vysunutý orgán v Kunžvartu), poté od ledna 1950 u Velitelství oddílu StB Vimperk (zde jako pouhý čekatel SNB zastával funkci zástupce velitele), od května 1951 pak působil u KV StB České Budějovice. Od roku 1946 byl členem KSČ, po válce působil jako funkcionář lidosprávy (předseda MNV Kunžvart). Byl hlavním strůjcem zpravodajské hry akce „B-29“, nicméně nakonec byl z řízení případu odvolán a v podstatě za trest přeložen ke KV StB České Budějovice. Důvodem tohoto kroku byla prý nespokojenost nadřízených se způsobem jeho práce (nelze ovšem vyloučit ani snahu přivlastnit si jeho úspěchy), dále pak Emichovy neustálé mocenské konflikty s utvářem PS v Kunžvartu. Frustrován postupem, jenž byl proti němu uplatněn, podal žádost o propuštění z StB, již bylo v srpnu 1951 vyhověno. Viz ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Jana Emicha, ev. č. 1969/10.

23 Byli to příslušníci SNB pplk. František Havlíček (1908–1952) a prap. Václav Šnaidr (1911–1952). Je smutnou skutečností, že o jejich ilegální činnosti prováděné v utajení se StB dozvěděla hned z první zprávy, kterou po Ao-58.006 (hajný Vojtěch Prokeš) poslal „B-29“ jednomu ze svých spolupracovníků do Plzně. Oba byli popraveni ve věznici Praha-Pankrác 12. 11. 1952. K osobě pplk. Františka Havlíčka viz MALLOTA, Petr: František Havlíček – oběť dvou totalit. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. 2, č. 4, s. 24–40; TÝŽ: Podplukovník SNB František Havlíček – život ve stínu nacistického a komunistického teroru. In: ŠTANCL, Jiří (ed.): *Třetí odboj na Klatovsku a Domažlicku. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference*. Město Klatovy, Klatovy 2015, s. 89–119.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

„B-29“, a sám „B-29“ navíc náhle ztelně polevil ve svých kontaktech s Ao-58.006, jako by vyčkával, co zpravodajský „proval“ jeho ilegální sítě vlastně způsobí.²⁴ Ono totiž nešlo jen o mrtvého muže ze slatiny u Dolního Cazova. V noci z 20. na 21. července 1950, tedy pouhý týden po této události (!), byl pro změnu v prostoru Horního Cazova postřelen a zadržen agent-chodec František Votava²⁵, u něhož také existovaly indicie, že je kurýrem „B-29“.²⁶

V souvislosti s těmito dvěma „úspěchy“ hlídek PS Emich navedl svého spolupracovníka Ao-58.006, aby se při další schůzce s „B-29“ o dvou „zneškodněných“ kurýrech zmínil. Reakce dotyčného dávala rovněž mnohé tušit: *Potom mu náš spolupracovník sdělil, že zde bili (sic) chyceny dvě osoby v blízkosti hranice příslušníky útvaru PS. Při tomto sdělení B-29 částečně zčervenal v obličeji a projevoval známky nervosity.*²⁷

24 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, tajný úřední záznam KV StB České Budějovice č. 54 ze 14. 7. 1950; tamtéž – 3. část (svazek je na deskách označen také jako „část I.“), zpráva příslušníka VO StB Vimperk Jana Emicha pro KV StB České Budějovice z 14. 7. 1950, zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A z 31. 7. 1950, úřední záznam zpracovaný příslušníkem VO StB Vimperk Janem Emichem z 1. 8. 1950, zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A z 2. 8. 1950, úřední záznam zpracovaný příslušníkem VO StB Vimperk Janem Emichem z 14. 8. 1950.

25 František Votava, nar. 31. 3. 1927 v Častrově, kde jeho otec vlastnil hostinec a hospodářství. Po vychození obecně a měšťanské školy se v Praze začal učit automechanikem. Na konci války se údajně zapojil do protinacistického odboje. V červnu 1945 se stal příslušníkem SNB, sloužil u různých pohraničních útvarů, mimo jiné na Šumavě u útvarů Nové Údolí, České Žleby a Horní Hamry, kde působil do poloviny ledna 1949. Jako spolehlivý „mladý kádr“ (v roce 1947 vstoupil do KSČ, byl nositelem Řádu 25. února 1948 třetího stupně) byl zařazen v Praze u útvarů SNB „Lípa“, respektive „Jasan“. Jedno se o zvláštní strážní oddíl SNB pro ochranu ústavních činitelů. Dne 14. 4. 1950 večer si Votava v uniformě SNB a vyzbrojen pistolí a samopalem vyzvedl v garážích útvaru „Jasan“ služební vozidlo Tatra 600 (Tatraplan), s nímž se poté vydal na dlouhou pouť k hranicím, neboť se rozhodl uprchnout z komunistického Československa. Jeho počínání, nad nímž při znalosti tehdejších poměrů zůstává dnes rozum stát, nakonec skončilo navzdory enormnímu riziku úspěchem. Během noci dojel od kasáren v Praze-Vršovické až ke spuštěné hraniční závoři v Českých Žlebech na Prachaticku. Tam suverénně vystoupil, zvedl ji, opět nasedl do vozidla a po polní cestě odjel do Bavorska. Přitom byl sledován užaslou dozorcí službou PS, která ovšem nezasáhla, neboť se domnívala, že přijel automobil s veliteli na inspekci. V Bavorsku byl Votava umístěn do uprchlického tábora Valka v Norimberku, kde ho jedna ze zpravodajských skupin čs. exilu získala jako kurýra. Dostal za úkol vytvořit v Československu ze svých známých funkční odbojovou buňku. Na nebezpečnou cestu přes hraniční čáru se vydal večer 20. 7. 1950, nedaleko místa přechodu u Horního Cazova ho však zaskočila tříčlenná hlídka PS útvaru České Žleby, která ho postřelila a zadržela. Jako bývalý příslušník SNB byl z propagandistických důvodů zařazen do čtyřčlenné skupiny kurýrů, která ve dnech 12.–13. 2. 1951 stanula před tribunálem Státního soudu Praha. Jednání skončilo vynesením dvou trestů smrti (František Votava a Bohuslav Beneš) a dvou doživotních trestů (Miroslav Mareček a Miroslav Rosůlek). Votava byl spolu s Benešem popraven 8. 6. 1951 ve věznici Praha-Pankrác. Viz ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrála (MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-5254 MV.

26 Přibližně v době, kdy došlo k útěku Votavy, přivedl pryč „B-29“ na jedné ze schůzek s Ao-58.006 na tento případ řeč, přičemž později v nápadné souvislosti s touto událostí údajně prohlásil, že *musel zase jednoho [agenta] stáhnouti před zatčením do Německa*. V onu osudovou noc, kdy byl kurýr Votava u Horního Cazova postřelen a zadržen, kdosi vybral z mrtvé schránky zřízené na místě schůzek „B-29“ s Ao-58.006 (tedy rovněž u Horního Cazova) vložený písemný materiál. Z toho bylo možno usuzovat, že „B-29“ či jeho lidé se na inkriminovaném místě pohybovali. Viz ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 3. část (svazek je na deskách označen také jako „část I.“), zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A z 2. 8. 1950.

27 Tamtéž, úřední záznam zpracovaný příslušníkem VO StB Vimperk Janem Emichem z 14. 8. 1950.

Petr Mallota

Jak vidno, náš případ mrtvého kurýra opravdu úzce souvisí s akcí příslušníků StB „v prostoru Žleby“ a s jejich promptním výskytem na místě jeho osudového střetu s hlídkou PS, i když poněkud jinak, než by se mohlo na první pohled zdát.

Nyní se tedy vraťme zpět do slatiny u Dolního Cazova a k tomu, co po přestřelce v noci ze 13. na 14. července 1950 následovalo. Příslušníci komunistické tajné policie prohledali spolu se svými kolegy od PS místo nálezu mrtvoly a u ní samotné zajistili veškeré věci, mezi kterými byl i zpravodajský materiál. Ten zběžně prohlédli. Vzhledem k tomu, že se nacházeli v bezprostřední blízkosti státní hranice, od níž se navíc ozývaly německé hlasy reagující na předchozí střelbu, vydali povel k převozu těla do Kunžvartu. Archivní spisy neobsahují zmínku o tom, jak byl proveden. Stalo se tak osobním automobilem příslušníků StB? Dějala jim snad mrtvola společnost na sedadle pro pasažéry?

Ať tomu bylo s převozem osoby „zneškodněné“ svobodníkem Josefem Příhodou a vojínem Vojtěchem Švarcem jakkoli, víme, kde poté skončila – v kunžvartské márnici. Pravděpodobně se jednalo o domek přiléhající ke hřbitovu, který dnes již nestojí, stejně jako blízký kostel. Ostatně zrušen byl i samotný hřbitov.²⁸ Márnici příslušníci Pohraniční stráže nepřetržitě strážili až do rána (hlídkovali i na místě přestřelky), respektive do doby, kdy se dostavila soudní komise, aby provedla ohledání těla.

Vyšetřování případu

Když svobodník Příhoda určil jako příčinu smrti neznámého muže použití prudkého jedu, nejednalo se o plané fantazírování. Naopak. Někteří kurýři takovýto smrtící prostředek na své zpravodajské mise skutečně dostávali. Měl jim pomoci vyhnout se zatčení komunistickými bezpečnostními složkami a následným nelidským výslechům, jež téměř vždy vedly k vyzrazení okruhu spolupracovníků i tajných úkolů a metod práce.

V červnu 1948 se např. v Československu objevil muž s falešnou identitou britského občana, ve skutečnosti se jednalo o někdejšího příslušníka druhého odboje škpt. Václava Knotka (1910–1948). Tento ryzí vlastenec se podle instrukcí čs. exilu a britských tajných služeb pokusil vytvořit z osob zaměstnaných na některých ministerstvech síť spolupracovníků, od níž si sliboval zajištění exkluzivního konspiračního spojení na Západ (mělo se tak dít prostřednictvím legálního rádiového spojení ministerstva zahraničních věcí). Hned na počátku své mise ho však jeho kontakt na ministerstvu zahraničních věcí udal a StB ho zatkla. Krátce po převozu do věznice požil škpt. Knotek cyankáli z ukryté ampule a zemřel.²⁹

28 K odstřelení kostela v Kunžvartu (Strážném) došlo v létě 1965, následně přišel na řadu hřbitov, z něhož vznikl park. Z demolic, která vzala obci charakteristickou dominantu ze 14. století, se dochovalo několik fotografií, jež jsou dostupné např. na webové adrese <http://www.zanikleobce.cz/index.php?zdroj=22756> (citováno k 26. 2. 2018).

29 K výše pospanému případu podrobně TOMEK, Prokop: Vzpomínka na plukovníka in memoriam Václava Knotka. *Historie a vojenství*, 2012, roč. 61, č. 4, s. 108–109. Příběhu V. Knotka se věnovala i televizní reportáž, viz *Reportéři ČT, Muž proti zkáze* (Zdeněk Lenc a Ivan Bareš, Česká televize 2014, 15 minut).

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

Vskutku bizarní je případ jednoho z kurýrů pracujících pro francouzské zpravodajské služby. Ten dosti často překonával oběma směry hranice v prostoru Sušicka, přičemž do Československa přenesl vysílačku. Při jednom návratu se ovšem dostal u státní hranice do beznadějněho obklíčení příslušníky Pohraniční stráže. Smyčka kolem něj se prý nemilosrdně stahovala, nebylo úniku. „Agent-chodec“ si již proto s předstihem vložil skleněnou ampuli s jedem do úst a v improvizovaném úkrytu čekal, až bude objeven. Ze všech stran se k němu přibližovaly hlasy pronásledovatelů, v jednom okamžiku se dokonce přímo u něj vynořil jako předvoj vypuštěný služební pes. Ten prý ovšem svou kořist překvapivě nenapadl, ale jen zvědavě pozoroval a poté nechal být. Jako by to byla předzvěst zázračného obratu – rojnice muže nepochopitelně minula. Nepředstavitelnou úlevu ovšem vystřídala čirá hrůza: kurýř si totiž teprve nyní uvědomil, že vlivem extrémně vypjaté situace a stresu ampulku rozkouzl. Podářilo se mu nicméně jed i sklo vyplivat a uniknout za hraniční čáru.³⁰

V případě neznámého muže, jenž v noci z 13. na 14. července 1950 nalezl smrt v slatině u Dolního Cazova, jed svou úlohu nesehrál. Tento verdikt vyřkl přímo v kunžvartské márnici jak MUDr. Augustin Bařha z Volar, tak v archivních dokumentech nejmenovaný soudní znalec. Oba si pouze povšimli, že z *mrtvého byl cítit silně alkohol*.³¹ Podle jejich názoru byl kurýř vleže zasažen do oblasti pravé kyčle, odkud střela pronikla do dutiny břišní, respektive hrudní, kde způsobila masivní vnitřní krvácení. Vstřel byl málo patrný, střela tělo neopustila – odtud tedy omyl svobodníka Josefa Příhody, co se týče příčiny smrti. Pozoruhodné je, že přítomný příslušník komunis-

30 Jednalo se o kurýra Vladimíra Komárka-Kazana (1924–1972), jenž v Československu vybudoval fungující ilegální organizaci s vlastním rádiovým spojením na Západ. Tento muž bezesporu vynikal odvahou, ale také hazardérstvím. Navzdory tomu dokázal až zázračně unikat všem nástrahám komunistických bezpečnostních složek. Šťěstí však neměli jeho spolupracovníci, kteří byli po rozbití zpravodajské sítě na počátku roku 1951 pozatýkáni a dva z nich – Karel Hájek (1924–1952) a Josef Pavelka (1923–1952) – dokonce popraveni. V politickém procesu s šéfem pražské kanceláře americké tiskové agentury Associated Press Williamem Oatisem a jeho lidmi byl Komárek obviněn z toho, že pro ni zprostředkoval špiónážní spojení na Západ. Po ukončení kariéry agenta-chodce žil Komárek se svou americkou manželkou ve Francii, posléze se přestěhoval do USA, kde získal státní občanství a založil úspěšnou cestovní kancelář. Na konci října 1966 ho StB s pomocí sovětské KGB unesla, když došlo k odklonění letounu mířícího z Moskvy do Paříže, v němž Komárek cestoval (účastnil se v gruzínském Tbilisi mezinárodní konference cestovních kanceláří). Zatčen byl po „nouzovém“ přistání na ruzyňském letišti v Praze. Tento krok vyvolal mezinárodní skandál a československá vláda se dostala pod silný americký tlak. Kritika se ovšem snesla i na StB, která operaci uskutečnila bez vědomí nejvyšších představitelů mocenského aparátu a zásadním způsobem narušila oteplování vztahů mezi Prahou a Washingtonem, od něhož si československá strana, zejména v oblasti obchodu, mnohé slibovala. V lednu 1967 byl Vladimír Komárek odsouzen k osmi letům vězení, byl však okamžitě propuštěn a vyhoštěn z Československa. Zemřel za mimořádně podivných okolností ve Španělsku v létě 1972 (byl spatřen, jak nastupuje se dvěma neznámými muži do limuzíny, o několik týdnů později bylo na odlehlém místě nalezeno tělo ve značném stadiu rozkladu a znetvořené divokou zvěří, které u sebe mělo Komárkovy doklady). ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-2294 MV; PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl IV. 1961–1989*; LUKEŠ, Igor: Případ Vladimíra Komárka na pozadí změn v rovnováze sil mezi Východem a Západem (1948–1967). *Historie a vojenství*, 2001, roč. 50, č. 3, s. 538–585.

31 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

Petr Mallota

tické tajné policie (patrně Jan Emich) se s jejich závěrem nespokojil a trval na pitvě, které se kromě něj zúčastnili soudce JUDr. Jaromír Hezoun z Vimperka, okresní lékař MUDr. Josef Hora a jakýsi dr. Šoupalík ze Čkyně.³²

Z dochovaných záznamů z provenience Pohraniční stráže vyplývá, že hlídka na muže vypálila celkem 90 ran.³³ Jak víme, smrt ale způsobil zásah jedné jediné... Tragická náhoda! A nikoli jediná: *Podle rekonstrukce na místě činu bylo soudními znalci zjištěno, že neznámý muž byl zasažen asi 5,5 m od místa, kde poprvé byl hlídkou stavěn a odkud po hlídce vystřelil, takže se dá soudit, že muž se na tuto vzdálenost plížil pozpátku, a když se chtěl otočit na zemi a chtěl ustupovat směrem ke státní hranici, byl zasažen do pravého kyčle v leže.*³⁴

Mohl se snad dotyčný zachránit tím, že by se v ohni střel neotáčel a namísto toho se z místa střetu odplížil pozadu? Zpět do Bavorska by to bylo bezesporu namáhavé a zdoluhavé, avšak možná by stačilo urazit tímto způsobem pouhých několik metrů navíc a osudný projektil by skončil neškodně zarytý v zemi. Nezpečetil by však kurýr nakonec právě tím svůj osud? Vždyť k němu postupovala nejen hlídka PS útvaru Kunžvart, jež byla vzdálená pouhých několik metrů, ale na místo spěchali i příslušníci PS útvaru České Žleby, kteří mu zároveň odřezávali cestu k hraniční čáře. A v takové situaci byla každá sekunda drahá. Odpověď už nikdy znát nebudeme.

Kurýr sám prý proti pohraničnickům vypálil čtyřikrát. Tak to alespoň stojí v dálkopisné zprávě Krajského velitelství (KV) StB České Budějovice.³⁵ Údaj lze brát za hodnověrný, neboť jeho zbraní byla prvorepubliková pistole ČZ vz. 27 ráže 7,65 mm. Vyjdeme-li z toho, že šel do akce s plně nabitou zbraní, přičemž jeden náboj mohl mít již připravený v nábojové komoře (proto ten rychlý výstřel?), pak to přesně odpovídá rozdílu mezi kapacitou zásobníku (u tohoto typu zbraně osm nábojů) a počtem zbylých střel (v zásobníku se nalézalo pět nábojů).³⁶ Nevyřešenou otázkou zůstává, kdo z aktérů střetnutí vystřelil první. Oficiální verze, v níž v této roli vystupuje kurýr, jistě není nijak nepravděpodobná, vyloučit nicméně nelze ani opačnou možnost. Okamžitá divoká palba bez jakéhokoliv předchozího varování tehdy rozhodně nebyla řídkým jevem. Do hlášení se každopádně dostalo jen to, co svob. Josef Příhoda a voj. Vojtěch Švarc sami uznali za vhodné.

Zpravodajská výbava

Jaká byla kurýrova zpravodajská výbava a jaké předměty u něj byly nalezeny? Muž v teniskách³⁷ byl oblečen do pracovních kalhot vyhrnutých až ke kolenům a do košile barvy khaki. Na prsou pod košilí, patrně proto, aby se nezmačela, měl uloženu náprsní tašku s penězi a různými doklady. Další písemnosti s tužkou na psaní byly v kožené

32 Tamtéž.

33 Tamtéž.

34 Tamtéž.

35 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, dálkopisná zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A ze 17. 7. 1950.

36 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru Kunžvart („Neznámý muž – zastřelení při přechodu st. hranic“) z 14. 7. 1950.

37 Výraz „tenisky“, respektive „kecky“ se skutečně objevuje v předmětných archívních dokumentech.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

aktovce, v níž měl také potraviny na cestu. Kromě ní nesl ještě jedno zavazadlo – přeplněný batoh. Ten obsahoval modrý civilní oblek s kravatou těžé barvy, košili, pánské polobotky, ponožky, ručník s nečitelným monogramem, ústřížek modré košile (?), cigaretovou špičku, německé zápalky, lahvičku s olejem (příslušníci PS a StB nebyli s to identifikovat, zda jde o olej na vlasy či o přípravek po holení), kapesní zrcátko, modrý baret (tzv. rádiovku) a pravděpodobně i dva páry dámských punčoch, tzv. nylonek, jichž se v popisované době vzhledem k jejich naprostému nedostatku v Československu používalo jako specifického plátidla. Na zápěstí měl hodinky značky Amida, které spolu s nylonkami později sehrály zvláštní roli. Muž disponoval také svazkem klíčů k nastartování různých druhů motorových vozidel. Měl to být snad jeho trumf při případném pronásledování komunistickými bezpečnostními složkami? O pistoli byla již řeč v předešlém odstavci, zde jen doplňme, že šlo o zbraň výrobního čísla 484289 (v dokumentech se uvádí i číslo 4842289).³⁸

Do slatiny směřoval podle všeho cíleně, snad doufal, že právě tam na žádnou hlídku pohraničnicků nenarazí. Bohužel se mýlil. Jistě plánoval nejprve v „pracovním“ oděvu překonat neschůdný terén, posléze se před další cestou do vnitrozemí převléknout do čistých a méně nápadných šatů. Vypadá to možná jako banalita, ale právě člověk se zmáčenými či umazanými šaty čekající například nedaleko státní hranice na vlak či autobus, popřípadě jdoucí pěšky po silnici, vzbuzoval nežádoucí pozornost. Nejedem „agent-chodec“ na tuto skutečnost krutě doplatil.

Podívejme se nyní blíže na kurýrovy doklady a zpravodajský materiál, který s sebou do Československa nesl. Na prvním místě figuruje občanský průkaz číslo 131112197 údajně vystavený 3. října 1949 pod č. j. 297 Okresním národním výborem (ONV) v Jičíně na jméno Josef Marek. Podle něj se jeho majitel narodil 12. listopadu 1913 v Hradci Králové a pracoval jako dělník na pile, přičemž jeho posledním bydlištěm byla Horní Vltavice okres Vimperk čp. 29. Druhou úřední písemnost nalezenou u mrtvého vydal prý ONV Vimperk 10. března 1950. Šlo o propustku, respektive povolenku pro Josefa Marka k trvalému pobytu v hraničním pásmu podepsanou orgánem Pohraniční stráže V. Blahoutem, evidenčního čísla VK-91.³⁹ Konečně třetí zajištěný doklad představovalo potvrzení přihlášky k trvalému pobytu pro Josefa Marka v Horní Vltavici z 6. března 1950, opatřené razítkem Místního národního výboru (MNV) Horní Vltavice.⁴⁰

38 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru Kunžvart („Neznámý muž – zastřelení při přechodu st. hranic“) z 14. 7. 1950 a písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

39 Tzv. hraniční pásmo, které bylo zřízeno v dubnu 1950 jako další z nástrojů „ostrahy hranice“, zasahovalo 4 až 10 kilometrů do vnitrozemí a vstup do něj byl možný pouze na zvláštní povolení.

40 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950. Zajímavé je, že v záznamu o nalezených věcech není tato přihláška k trvalému pobytu uvedena, zato se zde píše o přihlášce na jméno Barbora Lišková, nar. 29. 11. 1894, bytem Zdice, Stalinova 266, okres Hořovice. Dokument ze 7. 2. 1950 nesl razítko MNV Zdice. Viz tamtéž, písemné hlášení PS útvaru Kunžvart („Neznámý muž – zastřelení při přechodu st. hranic“) z 14. 7. 1950.

Petr Mallota

Jak záhy zjistilo policejní vyšetřování, všechny tři doklady byly padělky. V případě potvrzení přihlášky k trvalému pobytu se stačilo dotázat u MNV Horní Vltavice, ten totiž žádného Josefa Marka nahlášeného k trvalému ani přechodnému pobytu nevidoval. Podobně jednoduché to bylo s propustkou do hraničního pásma, kde uvedl věci na pravou míru sám příslušník PS V. Blahout. Zde ovšem získáváme zajímavou možnost seznámit se s metodami práce západních zpravodajců ohledně výroby falešných úředních písemností určených pro mise v Československu. A vlastně i s protitahy komunistických bezpečnostních složek. Blahout na žádost svých kolegů promptně dohledal, kdo je pod číslem jím podepsané propustky ve skutečnosti zaznamenán. Jednalo se o sudetského Němce Aloise Tomana, narozeného 3. března 1880, bytem Kořený u Strážného (osada se nachází cca 3 kilometry od místa, kde kurýr překročil hranici). Ten se však v květnu 1950, tedy pouhé dva měsíce před příchodem „agenta-chodce“, vystěhoval do Německa. Je jasné, že západní zpravodajci využili této šťastné okolnosti k tomu, aby zhotovili co možná nejvěrohodnější falzifikát. Druhá strana ovšem při snaze odhalit mezi obyvatelstvem „agenty-chodce“ rovněž nezahálela: *Pro lepší provádění kontroly byla na razítku orgána PS učiněna úmyslná chyba, všichni příslušníci PS o tom vyrozuměni s tím, že povolenka, která nemá tuto chybu, je neplatná a padělaná.*⁴¹

Z logiky věci nejdéle trvalo prověření pravosti občanského průkazu, ovšem i zde byl závěr jednoznačný – je falešný.

Pokud jde o zpravodajský materiál, jednalo se v první řadě o několik dopisů, z nichž však pouze jeden byl opatřen adresou (František Václavek, Hostice 32, Ruda nad Moravou, okres Šumperk), další byly vybaveny pouze čísly. O obsahu těchto písemností nás dochované archivní prameny neinformují, víme však, že minimálně ve dvou případech použili jejich tvůrci neviditelné písmo: *Předběžnou prohlídkou byly zjištěny na dvou listech adresy psané tajným písmem a je možné, že i v ostatních přílohách bude tímto způsobem využito předávání zpráv.*⁴² V příslušníky PS pořízeném seznamu věcí, které měl mrtvý u sebe, je navíc poněkud zmateně – *dva otevřené dopisní papíry se stejným obsahem avšak jeden z Křivoklátu a druhý z Třemošný, oba 2. 7. 1950* – zaznamenána i existence dopisu, který měl jakousi souvislost s Křivoklátem a Třemošnou.⁴³ Ten bude později, jak již víme, pro StB významným vodítkem pro určení, kým byl kurýr do Československa vyslán. Veškerý zpravodajský materiál předalo KV StB České Budějovice nadřízeným do Prahy k důkladnému prozkoumání, jaký byl ovšem jeho výsledek, bohužel nevíme.

Problematika používání tajného písma si zaslouží menší komentář. Šlo tehdy o hojně využívanou metodu, jak skrýt důležité poselství. Písemnosti např. milostného rázu vypadaly na první pohled neškodně, mezi řádky (anebo na jiných místech) byla ovšem vepsána důležitá sdělení a instrukce. Pravdou je, že svému účelu mohly poslou-

41 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

42 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, dálkopisná zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A ze 17. 7. 1950.

43 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru Kunžvart („Neznámý muž – zastílení při přechodu st. hranic“) z 14. 7. 1950.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

žít pouze v situaci, kdy nepanovalo nějaké vážné podezření, že se jedná o ilegální materiál. Pokud to totiž komunistické zpravodajské služby tušily, celkem automaticky se pokoušely tajné písmo různými způsoby přechytit, přičemž většinou slavily úspěch.

K jakému účelu měla sloužit polovina podobenky neznámého muže, která se nacházela spolu s různými adresami a zkratkami v kurýrově zápisníku, se můžeme jen dohadovat. Nabízí se vysvětlení, že mohlo jít o speciální identifikační pomůcku pro styk s protikomunistickou odbojovou sítí v Československu. Kurýr by se svému kontaktu prokázal polovinou fotografie, ten by mu poté předložil polovinu svou. Podobně tápeme u malého svazku fotografických papírů. Měly posloužit k vyhotovení falešných dokladů stejně jako podobenka zastřeleného kurýra? Anebo na nich byly ukryty, jak se domníval příslušník StB Jan Emich, tajné zprávy, jež bylo nutno teprve vyvolat?

Naopak u jízdního řádu a mapy Plzeňského kraje, respektive lístku s vypsanými odjezdy vlaků ze Zdic, Berouna a Rakovic (je otázka, zda v záznamu PS není chyba a nejedná se ve skutečnosti o Rakovník), máme pevnější půdu pod nohama. To vše mělo pravděpodobně kurýrovi napomoci k hladkému pohybu v určeném operačním prostoru. Možná se ve zmíněných městech nacházeli adresáti dopisů a ústních instrukcí. Z úředního záznamu sice vyplývá, že se u zastřeleného našel i půlarch papíru s přehledem jakýchsi mimořádných událostí, o které se má zajímat, ale jejich konkrétní výčet chybí.

Ze zbývajících věcí jmenujme: 5 815 československých korun, tři poštovní známky (dvě s hodnotou 1,50 Kčs, jedna 3 Kčs), prázdné dopisní papíry a jedna pohlednice adresovaná Josefu Markovi do Horní Vltavice (jejím účelem bylo podle všeho zmašt případnou policejní kontrolu a podpořit tak falešnou identitu kurýra).

Zajištěné věci vyhodnotil Jan Emich takto: *Získaný materiál, nalezený u agenta Marka hodnotím jako velmi cenný a po provedené zběžné prohlídce, doporučuji, aby byl pečlivě prostudován. Získané poznatky předám ústně orgánu při předání materiálu pro nedostatek času.*⁴⁴

Obecně lze říci, že vybavení zabitého „agenta-chodce“ patřilo k tomu lepšímu, s čím byli tito lidé do akce za železnou oponu vysíláni. Jakkoli se to může zdát absurdní, například falešné doklady do tehdejšího standardu nepatřily, ačkoli pak byli odvážlivci překonávající hranice vydání napospas jakékoliv namátkové policejní kontrole. To samé platí i o osobní zbraní. Řada kurýrů na misi žádnou nedostala, jiní se museli spokojit se starými trofejnými zbraněmi, které dokonce pamatovaly první světovou válku.⁴⁵ Na druhou stranu, někdy měla absence zbraně logické důvody: pravděpodobnost, že zadrženého odsoudí československá justice k trestu smrti, totiž strmě stoupala právě v závislosti na tom, zda jí disponoval, či nikoli (vedle toho nezapomínejme, že těžiště činnosti kurýrů spočívalo jinde než v soubojích s komunistickými bezpečnostními složkami).

44 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, tajný úřední záznam KV StB České Budějovice č. 54 ze 14. 7. 1950.

45 Kurýr Lubomír Koukal například od svého řídicího důstojníka v Rakousku převzal pro misi v Československu, jež se uskutečnila v dubnu 1951, starou rakousko-uherskou armádní pistolí značky Roth-Steyer model 1907 a falešné doklady totožnosti zcela postrádal. Ke Koukalovu tragickému osudu viz MALLOTA, Petr: „Agent“, který střílel. Život a smrt studenta Lubomíra Koukala. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. 3, č. 2, s. 44–63.

Petr Mallota

„Selhání“ příslušníků Pohraniční stráže

Zdálo by se, že příslušníci Pohraniční stráže, jejichž přičiněním došlo v jedné ze šumavských slatin ke „zneškodnění narušitele“, dosáhnou na zaslouženou odměnu, ať již bude mít formu pochvaly, finančního ohodnocení, anebo dokonce povýšení. Opak byl však překvapivě pravdou, a to navzdory úvodním pochvalným rádkám na jejich adresu z pera velitele PS útvaru 8296 Sušice por. Josefa Niebauera, jenž svou zprávu do Prahy začal takto: *Postup hlídky před i při a po použití [zbraně] považuji za správný a příkladný, jelikož hlídka již od samého nastoupení služby se chovala vojensky, ukázněně, takticky využívala terenu ke krytí a rovněž na místě čekané, takže zločinec, který šel velmi opatrně, obut gumovou obuví, byl hlídkou včas a dříve zpozorován, než sám zjistil přítomnost hlídky. Z celého případu je vidět, že pachatel byl překvapen a taktéž při použití zbraně si hlídka počínala takticky. Při střelbě se dostatečně kryla, při postupu a pronásledování pachatele využívala terenu a snažila se obchvatem znemožnit mu ústup k blízké hranici. Rovněž postup hlídky, která přispěchala po použití zbraně na místo, byl správný, jelikož takticky zatarasila ústupovou cestu a postupovala směrem do vnitrozemí, připravena zneškodnit prchající útočníky. Obě hlídky pak správně po použití zbraně důkladně prohledly celý prostor, zda se tam nenalézají jiní nepřítel a ihned hlásily případ veliteli útvaru, který zařídil další hlášení vyšším velitelstvím.*⁴⁶

Ten samý muž však v líčení událostí pokračuje ke škodě svých podřízených v poněkud jiném tónu: *Nedostatek jsem zjistil v tom, že podle sdělení orgánů VO Stb Vimperk neodevzdali příslušníci všechny věci nalezené u mrtvého a sice: 1 pánské náramkové hodinky a 2 páry dámských punčoch (nylonky). Pozdějším šetřením vyšlo najevo, že tyto věci snad z radosti nad úspěchem (sic) daroval velitel PS-útvary Kunžvart příslušníkům, kteří použili zbraně. V této věci jsem zakročil tak, že jsem důkladně vyšetřil příčinu tohoto nesprávného jednání a hodinky byly ihned předány na potvrzení orgánu kraj. vel. Stb České Budějovice. Avšak ani důkladným šetřením jsem nezjistil příčinu ztráty dámských punčoch (nylonky), ani kam se tyto poděly. Že se tyto nalézaly ve věcech agenta, zjistili orgánové Stb z dopisů agenta, ale příslušníci PS-útvary Kunžvart, jakož i velitel tvrdí, že žádné dámské punčochy ve věcech agenta neviděli a přes důkladný výsledek příslušníků, kteří přišli se zabavenými věcmi do styku, nebylo zjištěno, že by se ve věcech mrtvého vůbec nacházely. Zpráva o tom byla podána krajskému velitelství Stb České Budějovice.*⁴⁷

Citovanou zprávu určenou pro Velitelství Pohraniční stráže SNB můžeme přeložit i jinak: dotyční příslušníci PS mrtvého bezostyšně okradli. Snad je to ale paradoxně lepší varianta než „lovecká trofej“ v podobě hodinek sejmutých ze zápěstí zastřeleného.⁴⁸ Každopádně přivlastněním si kurýrových věcí výčet „selhání“ pohra-

46 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

47 Tamtéž.

48 K variantě, že se jednalo o pouhou krádež spáchanou příslušníky PS, se klonil i Jan Emich. Viz ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Jana Emicha, ev. č. 1969/10, návrh Jana Emicha pro KV StB České Budějovice na zlepšení ostraha státní hranice („Ostraha státní hranice a poznatky – návrh na zlepšení ostrahy“) z června 1950. [...] Případ agenta Marka, kdy příslušníci PS-útvary Kunžvart mrtvolu okradli o náramkové hodinky, punčochy nylonky, cigarety, čokoládu a snad i další. Dále proti vyslovenému upozornění StB orgánů snehodnotili (sic) korespondenci, která byla takto pro další potřebu zničena. Při po-

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

ničníků neskončil. KV StB České Budějovice si kromě nepředaných hodiněk a nylonových punčoch stěžovalo také na příslušníka PS útvaru Kunžvart, mladšího strážm. Starého. Ten prý přes výslovný zákaz jakékoli manipulace se získanými písemnostmi korespondenci otevřel a posléze zase zalepil *a to takovým způsobem, že byla hrubě poškozena a pro zpravodajské další účely (sic) případně učiněna nepoužitelnou.*⁴⁹ Vypadá to, že příslušníci Pohraniční stráže skutečně neměli svůj den. Nakonec se ale jejich selhání vyřešilo relativně mírně: z velitelských míst přišlo pouze důrazné varování, aby se něco podobného již nikdy neopakovalo.⁵⁰ Podle všeho bylo od jejich potrestání upuštěno právě s ohledem na úspěšnou akci.

V souvislosti se zásahem příslušníků PS proti kurýru „Josefu Markovi“, z nichž prameny jmenovitě uvádějí svobodníka Josefa Příhodu (nar. 28. 2. 1928), vojína Vojtěcha Švarce, vojína Zdeňka Škodu a mladšího strážmistra Starého, se autor pokusil zjistit více k jejich životním osudům. Bohužel úspěch zaznamenal pouze u prvně jmenovaného. U zbývajících tří se v Archivu bezpečnostních složek nepodařilo dohledat jakékoli služební materiály personální povahy. Příčina pravděpodobně tkví v tom, že šlo o muže konající u PS pouze základní vojenskou službu, která nezískala podobu trvalého služebního poměru, jak tomu bylo u jejich kolegy Příhody.⁵¹

Kurýr „Josef Marek“

Doposud jsme se v rámci zpracovávání tragického případu zabývali širokou škálou témat a problémů, jednu klíčovou otázku jsme však zatím nezodpověděli: Kdo byl zastřeleným kurýrem, skrytým za falešné jméno „Josef Marek“?

Velitelství vojenského útvaru 7000 Sušice se domnívalo, že se jedná o vojenskou osobu, dokonce snad o důstojníka, který uprchl na Západ, aby se vrátil jako agent CIC.⁵² Tuto domněnku opíralo o skutečnost, že u mrtvého byly objeveny úkoly, jež

---

sledním je typické, že nejprve zapírali jsoucnost jakýchkoliv hodiněk a později pod usvědčením, vyslovil se velitel, že se tak stalo s jeho vědomím. Vyslovil se dále takto: „No jo, my se dopustili chyby, poněvadž jsme zapomněli, že o hodinkách věděla StB...“

- 49 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, tajný úřední záznam KV StB České Budějovice č. 54 ze 14. 7. 1950. Srov. tamtéž, tajný dálkopis KV StB České Budějovice pro Ústřednu MNB z 20. 7. 1950.
- 50 ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950 a posudek o „použití zbraně s výsledkem“ podepsaný velitelem SNB útvaru 9600 mjr. Miroslavem Dudou z 16. 8. 1950.
- 51 Tento původní profesí dělník a agilní člen KSČ nastoupil v říjnu 1949 vojenskou prezenční službu u Vojenského výcvikového praporu Kremnica, odkud ho velitelé odeslali na Šumavu k PS útvaru Kunžvart, kde byl kmenově zařazen téměř půl roku, od 1. 4. do 27. 9. 1950. Právě do této etapy Příhodovy vojenské služby tedy spadá onen osudný hraniční incident. Jako perspektivního pro trvalou službu u PS ho velitelé zařadili do Pěchotního učiliště Lipník nad Bečvou. Frekventantem této vojenské školy byl od 27. 9. 1950 do 3. 8. 1952 a ukončil ji v hodnosti poručíka s výsledným prospěchem „výtečný“. Následovalo služební zařazení v Intendančním učilišti Žilina, kde působil jako velitel školní čety a posléze ve Vojenském učilišti Pohraniční a Vnitřní stráže v Olomouci, kde velel v hodnosti nadporučíka školní rotě. V říjnu 1955 byl Příhoda na vlastní žádost zproštěn služby a odešel do civilu. ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Josefa Příhody, ev. č. 2767/28.
- 52 Counter Intelligence Corps (CIC), americká vojenská zpravodajská služba existující v letech 1941–1961, v době studené války vykonávala nejen defenzivní úkoly proti pronikání komunistických agentů na Západ, ale podílela se rovněž na ofenzivních operacích proti státům východního bloku, včetně vyslání kurýrů.

Petr Mallota

se zaměřovaly na československou brannou moc (na základě této zmínky lze dovozovat, čeho se týkaly ony mimořádné události, jež se měly stát předmětem jeho zájmu v Československu). Proto zmiňované velitelství žádalo přípisem z 22. července 1950 KV StB České Budějovice o zaslání veškerých fotografií zastřeleného. Tajná policie odpověděla ústy krajského velitele mjr. Antonína Nového o tři dny později: své kolegyně zpravila o tom, že veškerý materiál byl předán ministerstvu národní bezpečnosti, a že je tedy nutné adresovat žádost tam.⁵³

Jak se záhy ukázalo, o „Josefu Markovi“ nelze mluvit jako o čítankovém hrdinovi. Vlastně právě tento fakt umožnil StB jeho poměrně rychlou identifikaci. Mrtvole byly sejmuty otisky prstů, které se shodovaly s otisky prstů Josefa Maška narozeného 12. listopadu 1913 v Nové Vsi nad Popelkou, okres Semily.⁵⁴ Jak vidno, jeho identita byla západními zpravodajci pozměněna pouze rámcově, u jména nahrazením jednoho písmena (Josef Mašek – Josef Marek), datum narození zůstalo dokonce stejné. Lišilo se pouze místo narození (ne Hradec Králové, ale Nová Ves nad Popelkou), adresa posledního bydliště (nikoli šumavská Horní Vltavice, ale podkrkonošská Nová Ves nad Popelkou) a rovněž stav (Josef Mašek nebyl svobodný, ale ženatý). Nemusíme příliš spekulovat, proč za železnou oponou zvolili právě tento přístup: při případné policejní kontrole dokladů se minimalizovalo riziko selhání – kurýr nemohl např. na nečekaný dotaz poplést své datum narození. Z hlediska konspirace však tento postup úplně šťastný nebyl.

Fondy Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu a také Státního okresního archivu Semily přinesly informace, podle nichž lze život Josefa Maška poměrně přesně rekonstruovat.⁵⁵ Dotyčný se narodil jako jedno ze tří dětí Pavlu a Marii, rozené Crhové. Ve svém rodišti vychodil obecnou školu, měšťanskou pak navštěvoval v Lomnici nad Popelkou. Tady se poté vyučil strojním zámečníkem. Podle archivních pramenů byl příslušníkem Církve československé. V letech 1933–1935 sloužil jako voják u Hraničářského praporu 2 (velitelství bylo v Trutnově). Podle všeho se politicky nijak neangažoval. S manželkou Annou, rozenou Tříškovou, měli dceru, které bylo v době, kdy se Mašek vracel se zpravodajskými úkoly do Československa, okolo čtyř let.

Jinak byl skutečně člověkem páchajícím po delší dobu čistě kriminální delikty. Na šikmou plochu se dostal již během války. Podle svých pozdějších výpovědí zcizil v roce 1942 u firmy Kudrnáč v Náchodě, u níž byl zaměstnán jako zámečník, větší množství pláštů na kola a pneumatik na automobily, v roce 1944 se dopustil v Tuhani u Lomnice nad Popelkou krádeže osmi balíků jakýchsi korálů. V roce 1945 nastoupil jako zámečník u Mautnerových textilních závodů v Náchodě. Zde využil toho,

53 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, přípis vojenského útvaru 7000 pro KV StB České Budějovice z 22. 7. 1950, písemná odpověď KV StB České Budějovice z 25. 7. 1950.

54 Tamtéž, zpráva Ministerstva národní bezpečnosti pro KV NB České Budějovice a KV StB České Budějovice (Zastřelení neznámého muže při přechodu st. hranic – zjištění totožnosti) z 3. 8. 1950 a tajná zpráva KV StB České Budějovice pro útv. 701 A ze 7. 8. 1950.

55 ABS, f. Správa pasů a víz Federálního ministerstva vnitra, karta emigranta Josefa Maška; tamtéž, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (dále jen MV-KR), svazek a. č. 948419 MV; NA, f. Správa sboru nápravné výchovy (dále jen SSNV) – nezpracováno, vězeňský spis Josefa Maška; *Státní okresní archiv* (dále jen SOkA) *Semily*, f. Lidový soud (LS) Železný Brod, sp. zn. T I 112/49, Josef Mašek a spol.; tamtéž, f. Okresní národní výbor Semily, k. 643, prozatímní správa, č. 10 – Josef Mašek.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

že v popisu jeho práce bylo zhotovovat klíče od jednotlivých budov podniku, vyrobil si duplikáty a v říjnu 1945 odnesl z „úpravny“ 60 metrů jakési kostkované látky a 20 metrů hedvábí⁵⁶ (dne 9. února 1946 byl v souvislosti s touto krádeží daktyloskopován a fotografován).⁵⁷ Ve všech případech získal prodejem kradených předmětů značný finanční obnos, pravděpodobně však nebyl navzdory podezření usvědčen.

Ve své majetkové trestné činnosti pokračoval i poté, co se stal na počátku roku 1946 zaměstnancem odbočky Československých státních drah (ČSD) v Lomnici nad Popelkou. Podobně jako předtím zneužíval svého zařazení jako řidič nákladního automobilu. Během služebních cest po bližším i vzdálenějším okolí si totiž vytipovával různé usedlosti, v nichž byla na přístupných, neuzamčených místech ustájena hospodářská zvířata. V noci se pak vracel a s komplici dobytek odváděl ke svému služebnímu nákladáku. Poté jej rozvážel různým hostinským a řezníkům, kteří dobytek načerno poráželi a nedostatkové maso podléhající vázanému hospodářství dále distribuovali.

Mašek si díky tomu dopomohl nejen k penězům, ale samozřejmě i k naturáliím v podobě masa. Nutno říci, že s úspěšnými krádežemi páchanými nepřetržitě po mnoho měsíců narůstalo Maškovi a jeho spolupracovníkům sebevědomí i drzost, ačkoli se i oni ocitli mezi podezřelými. Z faktu, že se dostali do hledáčku policie, si tito muži podle všeho mnoho nedělali, jak dokládá událost z konce listopadu 1948. Tehdy byl prý Mašek s několika svými komplici předvolán ke Krajskému soudu v Hradci Králové k výslechu. Ze soudní budovy se ovšem nevydali zpět domů, ale rovnou na další loupežnou výpravu. Nakonec je však štěstí opustilo. Přitom krádež, která Maška i další dostala za mříže, měla kuriózní podobu. V noci z 2. na 3. dubna 1949 se Josef Mašek vydal sám pěšky k obydlí rolníka Josefa Jandy v Újezdci. Šel najisto, protože věděl, že je zde ustájena jalovice, jejíž chlév je zavřen pouze na petlici. Vše probíhalo hladce, po několika minutách již Mašek zvíře, které se nijak nebránilo, odváděl polními cestami do Nové Vsi nad Popelkou, kde bydlel. Tam jalovici zavřel do kozího chléva a odebral se na lůžko. Jaké však bylo jeho překvapení, když se ráno přímo u něj v domě objevili lidé, kteří zcizenou krávu hledali a také našli. Mašek totiž za sebou při putování z Újezdce zanechával zřetelné stopy, které se táhly celých šest kilometrů až před práh jeho obydlí...

Mašek okamžitě přišel s vlastní verzí, jak se věci udály. Tvrdil, že v inkriminovanou noc u něj zaklepalí dva neznámí muži jdoucí s krávou do Libštátu a požádali ho, aby u sebe zvíře přes noc ponechal, protože se nechce hnout z místa. Když se tomu bránil, byl důrazně upozorněn, že to je jeho občanská povinnost, a tak jim vyhověl. Toto Maškovo vyprávění celkem pochopitelně nesklidilo úspěch: *Vzhledem k okolnosti, že Josef Mašek byl již Oblastní kriminální úřadovnou v Jičíně veden jako podezřelý z krádeží dobytka spáchaných ve zdejších nebo okolních okresech v roce 1948, je důvodné podezření, že krádež provedl sám a chce se výmluvou, že mu krávu přivedli dva neznámí muži podezření zprostiti.*

56 SOKA Semily, f. LS Železný Brod, sp. zn. T I 112/49, Josef Mašek a spol., výslechový protokol sepsaný s Josefem Maškem u Okresního soudu v Železném Brodě dne 14. 4. 1949.

57 ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část, zpráva Ministerstva národní bezpečnosti pro KV NB České Budějovice a KV StB České Budějovice (Zastřelení neznámého muže při přechodu st. hranic – zjištění totožnosti) z 3. 8. 1950 a tajná zpráva KV StB České Budějovice pro útvar 701 A ze 7. 8. 1950.

Petr Mallota

Krádež byla spáchána ze ziskuchtivosti a s úmyslem prodati krávu na černý trh. [...] Poněvadž stopy dobytčete vedou k obydlí Josefa Maška a tuto stopu provází toliko jedna osoba, svědčí tato okolnost o tom, že pachatelem je Josef Mašek sám a byl proto dne 4. dubna 1949 zatčen, čímž bude zabráněno, aby jmenovaný mohl působiti na svědky a případné spoluvinitky a ještě téhož dne dodán do vazby okresního soudu v Železném Brodě,⁵⁸ čteme ve zprávě o Maškově zatčení vypracované na Velitelství stanice SNB Lomnice nad Popelkou 4. dubna 1949.

Ve vyšetřovací vazbě Josef Mašek nejprve zapíral, postupně se však o svých nezákonných aktivitách rozmluvil, díky čemuž došlo k rozkrutí sítě jeho pomocníků i odběratelů, kteří byli postupně pozatýkáni. Tzv. vyšetřující a závěrečná zpráva Krajského velitelství Národní bezpečnosti Liberec ze 14. dubna 1949 uvádí, že se dopustil celkem devíti krádeží dobytka v celkové hodnotě okolo 90 000 Kčs, přičemž jeho odměna činila asi 50 000 Kčs (jako řidič u ČSD si měsíčně vydělal 4 000 Kčs). Stejný dokument však již nově „odhaluje“ i politické souvislosti případu – poškození vázaného hospodářství a pětiletého plánu. *Mašek tímto svým jednáním poškodil vázané hospodářství, obrozil řádný chod 5 L[etého]P[lánu] a svým dalším jednáním poškozoval naši cestu ve vývoji k socialismu.⁵⁹*

Soudní líčení před senátem Okresního soudu v Železném Brodě proběhlo ve dnech 19.–22. července 1949. Skupinu Josef Mašek a spol. tvořilo celkem deset obžalovaných.⁶⁰ Proces byl typickou ukázkou kriminálního případu, který pod vlivem dobové poptávky získal politický rozměr. To ostatně konstatovalo i rehabilitační řízení z 90. let, které se zabíralo trestnou činností jednoho z Maškových údajných kompliců, řezníka Josefa Kvapila. U něho tehdy Generální prokurátor České republiky podal stížnost pro porušení zákona, když mimo jiné uvedl, že *trestní řízení bylo zjevně vedeno ve snaze likvidovat obviněného, který byl považován za osobu třídně nepřátelskou, což lze dovést nejen z odůvodnění rozhodnutí obou soudů* (tím se myslí i rozhodnutí odvolacího soudu – pozn. autora) *v otázce viny, ale také z uloženího represivního trestu.⁶¹* Pravdou je, že Josef Mašek před soudem změnil svou výpověď, když upozornil na to, že si zapojení řezníka Kvapila do černého obchodu vymyslel, a svou původní verzi o průběhu událostí korigoval i v otázce dalších spoluobžalovaných. Komunistická justice nicméně na tyto nové skutečnosti nakonec nerefletovala. Prvoinstanční soud vynesl 22. července 1949 tresty v rozmezí od čtyř měsíců do 12 let, přičemž nejtvrďší patřil právě Josefu Maškovi.⁶² Ten byl poté převezen do Krajské soudní věznice v Liberci,

58 *SOkA Semily*, f. LS Železný Brod, sp. zn. T I 112/49, Josef Mašek a spol., zpráva Velitelství stanice SNB Lomnice nad Popelkou o zatčení Josefa Maška ze 4. 4. 1949.

59 Tamtéž, vyšetřující a závěrečná zpráva KV NB Liberec ze 14. 4. 1949.

60 Tamtéž, rozsudek a protokol o hlavním líčení Okresního soudu v Železném Brodě z 22. 7. 1950. Ve skupině Josef Mašek a spol. byli souzeni: řidič ČSD Josef Mašek, automechanik Bohumil Kopal, strojní zámečník Václav Slavík, dělník v překladišti Josef Svoboda, slévačský dělník Josef Červený, řezník Josef Kvapil, řeznický pomocník Martin Mikule, řezník a číšník Josef Dědeček, řezník Josef Matějec a hostinský Jaroslav Kočí.

61 Tamtéž, rozsudek Vrchního soudu v Praze z 20. 10. 1994.

62 Josef Mašek byl k trestu 12 roků těžkého žaláře odsouzen za zločin krádeže (podle § 171, 173, 174, 176 a 179 trestního zákona) a za zločin podle § 1 a 4 zákona č. 15/47 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Podle soudu se rovněž dopustil přestupku podle § 32 zákona č. 223/1852 (v Maškově domě byla nalezena pistole z války).

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

kde čekal na výsledek odvolání. Nad ním zasedal senát Krajského soudu v Liberci ve dnech 20., 27. a 28. října 1949. Ačkoli v Maškově případě k jakékoli změně původního rozhodnutí nedošlo, u jiných ano – např. Josef Kvapil byl zproštěn obžaloby.⁶³ To vedlo k nové sérii zásahů ze strany komunistických prokurátorů a soudců, kteří se s tímto výsledkem nechtěli smířit. Protahování trestního řízení mělo mít brzy pro Josefa Maška nečekané důsledky.

Obsah archiválií vážících se k případům z padesátých let málokdy dává důvod k úsměvu. U chronologicky řazených dokumentů v Maškově vězeňském spise je tomu však jinak. Dne 30. prosince 1949 ho převezla eskorta z Krajské soudní věznice v Liberci do Trestního ústavu pro muže ve Valdicích. Vězeň se tam v podstatě ani neohřál, když přišla žádost o jeho předvedení ke Krajskému soudu v Liberci, kde se stále prodávávaly kauzy jeho údajných kompliců. Josef Mašek zde měl vystoupit jako svědek. Přelíčení bylo stanoveno na ranní hodiny 4. ledna 1950. V souvislosti s tím zaslal velitel valdické věznice Stanislav Ludvík otevřený příkaz pro Velitelství stanice Národní bezpečnosti v Jičíně k dopravě trestance č. 5789 do Liberce, přičemž své kolegy z policejního sboru neváhal informovat, že *trestanec Mašek není nebezpečný z útěku*.⁶⁴ Navazující dokument, jehož autorem je opět velitel valdické věznice, hovoří za vše: *Pátrací oběžník [...] Velitelství oddílu S[bor] V[ězeňské] S[tráže] trestního ústavu pro muže ve Valdicích u Jičína žádá, aby bylo neprodleně zahájeno pátrání po níže uvedeném trestanci, který uprchl dne 4. ledna 1950 v 17.45 hod. od prováděné eskorty na železniční zastávce Valdice u Jičína*.⁶⁵ Následuje detailní popis Josefa Maška a přehled jeho příbuzných, u nichž jsou připojeny adresy. Za událostí učinil absurdní tečku dopis, jenž přišel dne 25. ledna 1950 do věznice ve Valdicích. Byl odeslán o dva dny dříve z jihočeských Strakonice a autorem nebyl nikdo jiný než sám uprchlý vězeň! Ten se v něm kající omlouvá za svůj útěk, přičemž se hájí tím, že za své činy dostal zcela neadekvátní trest a že s ním bylo špatně zacházeno. Zároveň trestní ústav informoval o svém chystaném odchodu do zahraničí a připojil prosbu, aby byly nemocné manželce zaslány z věznice jeho věci.⁶⁶ Dne 14. března 1950 na něj podalo Velitelství stanice Národní bezpečnosti Jičín okresní prokuratuře v Jičíně trestní oznámení pro neoprávněné opuštění republiky.⁶⁷

Přestože jsme tedy mnohé objasnili, důležité detaily zmiňovaných událostí přesto chybí. Jaké byly okolnosti Maškova útěku z Valdic? Jak se mu podařilo uniknout pronásledovatelům a kde všude přebýval? Z dochované spisové dokumentace víme, že se ihned po útěku obrátil o pomoc na svého známého, truhláře Josefa Plesara z Rybníčku u Jičína, jenž mu poskytl šatstvo (Mašek byl při své nečekané akci oblečen pouze do zimního trestaneckého pracovního oděvu) a potraviny.⁶⁸ Ale co následovalo pak? S pomocí koho se dostal na Západ, kdy a kde překonal státní hranici

63 *SOkA Semily*, f. LS Železný Brod, sp. zn. T I 112/49, Josef Mašek a spol., rozsudek Krajského soudu v Liberci z 28. 10. 1949.

64 *NA*, f. SSNV – nezpracováno, osobní spis (vězně) Josefa Maška, otevřený příkaz z 1. 1. 1950.

65 Tamtéž, pátrací oběžník ze 4. 1. 1950.

66 *ABS*, f. MV-KR, svazek a. č. 948419 MV, opis dopisu Josefa Maška z 23. 1. 1950.

67 Tamtéž, trestní oznámení z 14. 3. 1950.

68 Tamtéž, zápis o výpovědi truhláře Františka Bláhy sepsaný na Velitelství stanice NB Lomnice nad Popelkou dne 9. 3. 1950.

Petr Mallota

a v kterém uprchlickém táboře skončil? Podobně tápeme i ohledně Maškových odbojových aktivit. Kdo ho získal pro roli kurýra a pro jakou zpravodajskou skupinu za hranicemi vlastně pracoval? Byl jeho „řídícím orgánem“ skutečně onen „B-29“? Byla Maškova protikomunistická činnost motivována spíše politicko-ideově, nebo převažoval finanční zájem a příslib dalších výhod včetně uspíšení emigrace z Německa? Jak zkušeným kurýrem vlastně byl a kolikrát překonal střeženou hranici? Stala se mu snad osudnou jeho první mise, anebo měl na svém kontě již více přechodů? Podle vzpomínek rodiny⁶⁹ byl v Československu několikrát, přičemž se ukrýval v svých známých, ale ověřit tuto informaci z jiného zdroje se autorovi dosud nepodařilo. A pak tu máme ještě jednu záhadu, která souvisí s Maškovým životem před zatčením v dubnu 1949. Jeden z archivních spisů totiž obsahuje na několika místech zmínku, že patřil mezi valdické dozorce, tedy příslušníky vězeňské stráže. Tuto skutečnost bychom mohli vysvětlit tím, že při zaznamenávání Maškových nacionále došlo k chybě (v jednom případě je skutečně Maškova charakteristika *dozorce vězňů ve Valdicích* přeskrtnutá a nahrazena slovy *vězeň ve Valdicích*⁷⁰), pokud by se ovšem ve stejném spisovém materiálu zároveň nedochovala Maškova fotografie ve stejnokroji vězeňské stráže s datem 1946.⁷¹ Přitom v žádných jiných dochovaných záznamech se o této důležité epizodě Maškova života vůbec nemluví. Sehrál hrdina našeho příběhu v průběhu tří let jak roli valdického dozorce, tak valdického vězně? V kontextu Maškových osudů by se jednalo o další podivuhodnou okolnost.

Maškovo zpravodajské angažmá

Soustředme se nyní na Maškovo zpravodajské angažmá. Jak bylo řečeno, StB zahrnula jeho působení (stejně jako působení kurýra Františka Votavy, který v podstatě ve stejný čas a ve stejném prostoru rovněž přecházel hranici do Československa) mezi operace muže, jenž se tituloval jako „B-29“. Ale kdo se pod touto značkou skrýval?

Dotyčný zpravodajec se narodil 13. července 1901 v Kladně do rodiny velkoobchodníka s porcelánem. V osmnácti letech odjel do USA, kde strávil celých deset let, dokonce údajně získal americké státní občanství. Do Československa se vrátil v roce 1929 a ihned se zapojil do řízení prosperující rodinné firmy v Kladně, později si založil vlastní podnik v Praze. Během války se tento Čechoameričan zapojil do protinacistického odboje a ihned po komunistickém převratu v únoru 1948 pak do odboje proti rudé totalitě. Ohledně jeho protikomunistického odboje ovšem poněkud tápeme. Nevíme, dokdy ilegálně pracoval na vlastní pěst a odkdy byl napojen na americké zpravodajské služby. StB každopádně zaznamenala, že ho ve dnech XI. všesokolského sletu v červnu téhož roku, kdy došlo k výrazným spontánním projevům nespokojenosti s novým režimem, navštívilo v bytě několik Čechoameričanů, kteří s ním dlouze hovořili. Mohlo se samozřejmě jednat o nevinný rozhovor starých přátel, ale vzhledem k načasování tohoto setkání se to komunistickým zpravodajcům patrně nejevilo

69 Telefonický rozhovor autora s dcerou Josefa Maška paní Jaroslavou Zelinkovou dne 7. 2. 2018.

70 ABS, f. MV-KR, svazek a. č. 948419 MV, dotazník osoby podléhající evidování z 22. 12. 1955.

71 Tamtéž, originál fotografie.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

přilíši pravděpodobné. Vypadá to, že tento muž tehdy vytvořil ze svých známých sítí „spících“ spolupracovníků, kteří čekali na pokyny pro zahájení činnosti. Jisté každopádně je, že v létě 1948 zamířil do americké okupační zóny Německa a zanedlouho přicházely „jeho lidem“ do Československa první dopisy s instrukcemi, v nichž se podepisoval jako „Beránek-29“, což později zkrátil na „B-29“. V pramenech můžeme ovšem narazit i na další jeho přízviska – „Beran“, „Bill“, „Kisel“ a „Dědek“... Jeho skutečné jméno však znělo Václav Klabík.⁷²

Vše nasvědčuje tomu, že Václav Klabík alias „B-29“ zastával za hranicemi v tamějších zpravodajských kruzích význačné postavení. Zde učiňme krátkou odbočku. Již krátce po únoru 1948 se v zahraničí začaly z československých exulantů formovat skupiny, které se zaměřovaly na převádění pronásledovaných osob a především na zpravodajskou činnost, která sestávala z budování protikomunistického podzemí a shromažďování špionážních zpráv. Právě pro tyto účely konali své cesty přes nebezpečnou hranici kurýři neboli agenti-chodci. Zpravodajské skupiny za hranicemi byly až na některé výjimky podřízeny tajným službám západních demokracií: v případě USA se jednalo o Counter Intelligence Corps (CIC), Military Intelligence Service (MIS) a rovněž Central Intelligence Agency (CIA), u Britů šlo o Secret Intelligence Service (SIS), Francouzi pak činnost skupin i jednotlivců řídili prostřednictvím Service de Documentation Extérieure et de Contre-Espionnage (SDECE).

Co se týče amerických zpravodajských služeb a jejich patronace nad zpravodajskými skupinami československého exilu, vystupuje do popředí jedno výrazné jméno: plukovník Charles Katek (1910–1971). Tento syn českých emigrantů pracoval již během druhé světové války jako americký zpravodajec v Evropě, a to v rámci Office of Strategic Services (OSS). V té době byl pověřen funkcí styčného důstojníka s československou exilovou vládou. Od roku 1945 zastával v Praze pozici vedoucího vojenské mise USA, respektive vojenského přidělence na americkém velvyslanectví. Vzhledem ke svému služebnímu zařazení a zpravodajským aktivitám byl záhy po komunistickém převratu z ČSR vypovězen, načež se přesunul do Frankfurtu nad Mohanem, kde začal spolu se svou pravou rukou, seržantem Kurtem Taubem – „Taylorem“ (1911–?) organizovat pravděpodobně v rámci CIA protikomunistický odboj. Špionážní organizace, kterou Katek z Frankfurtu řídil, nesla krycí označení 946th Signal Service Company (946. spojovací rota), přičemž po nějaké době vzniklo v Řezně (Regensburg) jakési její předsunuté pracoviště s konspiračním názvem Economic Research Unit – ERU (Jednotka ekonomického výzkumu). Pod Katekovu svrchovanost patrně spadaly téměř všechny významné zpravodajské skupiny čs. exilu podchytené Američany, ať již se jednalo o skupinu někdejšího velitele vojenského zpravodajství gen. Františka Moravce (1895–1966), anebo o skupiny plk. Jaroslava Kašpara – „Pátého“ (1903–1995), plk. Aloise Šedy – „Šubrtá“ (1908–1999), mjr. Rudolfa Drbohlava – „Ralpha“ (1914–1954), mjr. Františka Bogataje – „Roberta“ nebo „Franka“ (1913–1999) a další.⁷³

72 ABS, f. Mapy zpráv zpracované studijním ústavem MV (dále jen Z), sign. Z 10-V-67, akce „Moře“, 3. část, seznam řídicích orgánů amerických tajných služeb, jejich agentů a spolupracovníků; tamtéž, f. CB-V, vyšetřovací spis a. č. V-137 CB, Václav Klabík a spol., životopisné údaje k osobě Václav Klabík.

73 Viz PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl III. 1945–1961*, s. 189–386; LUKES, Igor: Selhání tajných služeb. Československo

Petr Mallota

A právě v bezprostřední blízkosti Charlese Kateka se od léta 1948 pohyboval Václav Klabík alias „B-29“. Komunistické zpravodajské služby, jež na počátku šedesátých let provedly vyhodnocení aktivit amerických zpravodajských služeb v Československu, dokonce hovořily o jakémsi Katekově štábu, v němž Klabík v podstatě od počátku působil: *Vypovězením plk. Katka v březnu 1948 z ČSR přechází veškerá řídicí činnost americké špionáže na centrálu ve Frankfurtu nad Mohanem a její podřízené složky v NSR. [...] Po svém vypovězení z ČSR se plk. Katek usazuje v záp. Německu a stává se šéfem štábu špiónážní složky, pracující výhradně proti ČSR. Jako šéf štábu soustředil kolem sebe uprchlé důstojníky – zpravodajce z ČSR, se kterými spolupracoval již v době II. světové války v Londýně a po květnu 1945 v Praze. Mezi těmito to byl hlavně býv. generál František Moravec, dále býv. nár. soc. poslanec a za okupace parašutista Antonín Bartoš, býv. policejní ředitel z Plzně dr. Josef Meiner, bývalý velkoobchodník z Kladna, jinak dlouholetý americký špión Václav Klabík a celá řada dalších. Tento štáb pak řídil všechny řídicí orgány, kteří vysílali agenty na naše území.*⁷⁴

Můžeme říci, že příslušnost kurýra Josefa Maška alias Josefa Marka ke skupině Václava Klabíka alias „B-29“ se jeví jako vysoce pravděpodobná. Kromě celkem jednoznačných indicií, jichž si povšimla i StB (vysazení Maška z automobilu spolupracovníků Klabíka, dopis do Křivoklátu, který u sebe mrtvý kurýr měl, chování Klabíka po Maškově zastřelení), nás v tomto názoru utvrzují i další skutečnosti: použití tajného inkoustu na přenášených dopisech, obálky označené pouze čísly či kombinací čísla a písmena, přestřížená fotografie sloužící jako „průkaz totožnosti“, „zásilka“ fotografického papíru pro spolupracovníky v Československu, to vše nese rukopis Klabíkovy zpravodajské skupiny⁷⁵. Každopádně naprostou jistotu o spojení zastřeleného kurýra s Václavem Klabíkem alias „B-29“ stále postrádáme, neboť v tomto ohledu archiv mlčí a pamětníci, kteří by mohli ve věci učinit definitivně jasno, již bohužel nejsou naživu. Sám Václav Klabík nebyl komunistickými zpravodajskými službami nikdy dopaden, a to navzdory tomu, že StB dokonce plánovala jeho únos z Bavorska.

Hledá se tělo

Dne 18. listopadu 1952 vydal ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek tajný rozkaz č. 164 „Pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány“. Jak již název napovídá, obsahoval tento ministerský pokyn instrukce, jak nakládat s ostatky osob, které nepřežily střet s komunistickými bezpečnostními složkami. *V boji bezpečnostních orgánů proti vnitřní a zahraniční reakci*, píše se hned na úvod, *dochází*

1945–1948. *Securitas Imperii*, 2009, č. 15, s. 12–41; TOMEK, Prokop: *Na frontě studené války – Československo 1948–1956* a PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Agenti-choďci na popravišti. Kurýři západních zpravodajských služeb popravení v letech 1949–1958*, s. 6–27.

74 ABS, f. Z, sign. Z 10-V-67, akce „Moře“, 1. část, zpráva o agentuře americké rozvědky.

75 Fotografický papír se používal v Klabíkově podzemní organizaci k výrobě dopisů obsahujících tajné zprávy a instrukce. Postup byl následující: text se napsal na stroji, poté se vyfotil a vyvolal ve zmenšené verzi, která se dala např. vložit do prázdné lovecké patrony. Minimálně v jednom případě je doloženo, že Klabík za tímto účelem poslal po kurýrovi do Československa svazek fotografických papírů. Viz ABS, f. CB-V, vyšetřovací spis a. č. V-137 CB, Václav Klabík a spol., výslechový protokol Augustina Korynty z 6. 9. 1950. K Václavu Klabíkovi viz také KRŮTA, Václav: Vašek (Václav Klabík z Kladna). Příspěvek k historii československé výzvědné služby. In: *Slánský obzor*, 2002, č. 10, s. 91–107.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

*někdy k usmrcení agenta nebo teroristy. Jejich mrtvoly bývají po provedeném šetření a ohledání předány příbuzným, kteří pak vypravují usmrceným teroristům a agentům honosné pohřby, jež se stávají manifestací reakce. Pohřbu zúčastňují se lidé, kteří nemají žádný osobní vztah k pohřbívanému a svou účastí dávají jen výraz svému nepřátelskému postoji vůči lidové demokratickému zřízení. Je-li pak veřejně známo místo, kde usmrcený agent a terorista byl pohřben, mají příslušníci reakce možnost kladením věnců neb kytic a podobně vyjádřit manifestačně svůj souhlas a sympatie s činem a záměrem pohřbeného.*⁷⁶

Následuje výčet konkrétních kroků k zahřazení jakékoli památky po odpůrcích režimu. Policejní velitelé, kteří jsou v případech zabitých „teroristů a agentů“ služebně zainteresováni, mají ihned po provedené soudní pitvě zajistit tajný převoz mrtvoly do nejbližšího krematoria a s jeho správou domluvit spalení ostatků bez účasti kohokoli dalšího včetně nejbližších příbuzných. Utajení je nejvyšší prioritou! Krematorium má následně urnu s popelem předat příslušnému náčelníkovi okresního oddělení Veřejné bezpečnosti, jež ji zašle ministerstvu národní bezpečnosti – Správě nápravných zařízení k definitivnímu uložení na vybraném „věžeňském“ hřbitově. Tento postup dokument chápe jako ideální, zároveň však připouští možnost pohřbu do země, jestliže si to okolnosti vynutí. *V tom případě musí být splněna podmínka, aby se hrob mrtvého nacházel v jiné obci, než je jeho domovská. Namísto jednání se správou krematoria policejní velitel ve věci ostatků osloví předsedu Místního národního výboru a spolu s ním posléze zajistí, aby: byla mrtvola pohřbena pokud možno ihned po provedení soudní pitvy, případně po provedení převozu do obce [...] doba pohřbu byla naprosto utajena, t. j. aby hrobníku byl dán pouze pokyn vykopat hrob bez udání jména pohřbívaného a doba uložení rakeve do hrobu mu sdělena těsně před pohřbením [...] umístění hrobu na hřbitově bylo učiněno neznamenným (pohřbení ve společném hrobě nebo aspoň v neoznačeném hrobě, rakev zasypat okamžitě po uložení a hrob srovnat se zemí tak, aby nebyl znatelný).*⁷⁷

Kromě samotného způsobu uložení ostatků dokument řeší i navazující administrativní kroky, jako vystavení ohledacího a úmrtního listu (nutno projednat s úředním lékařem, jež ho zašle příslušnému národnímu výboru a soudu k zavedení pozůstalostního řízení), odhlášení z evidence obyvatelstva i zásobovací evidence (za sedm dní po pohřbu je zapotřebí informovat předsedu místního národního výboru obce, která byla posledním bydlištěm zemřelého, o jeho úmrtí s tím, že ohledací a úmrtní list se nalézá u okresního soudu a že musí provést odhlášení), jakož i informování příbuzných (ten samý funkcionář lidosprávy seznámí příbuzné se smrtí jejich blízkého, přičemž jim zároveň oznámí, že mrtvý byl již pohřben, avšak ze závažných bezpečnostních důvodů nelze sdělit, kde se tak stalo; ve věci pozůstalostního řízení je odkáze na příslušný okresní soud). Text se dotýká i otázky výloh za pohřeb či zpopelnění „agentů“ a „teroristů“ – hradí je ministerstvo národní bezpečnosti skrze svou hospodářskou správu, ta pak nárok uplatní v pozůstalostním řízení.

Jakkoli se inkriminovaný rozkaz tváří, jako by zaváděl novou praxi, ve skutečnosti v otázce přísného utajení osudů ostatků „třídních nepřátel“ pouze kodifikuje dlouho-

76 DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Eva – Milan Nevole, Praha 2013, s. 75–76.

77 Tamtéž.

Petr Mallota

době panující stav. Tajné pohřby osob komunistickým režimem popravených, umučených či zastřelených byly v 50. letech minulého století v Československu běžnou praxí, naopak vydání těl příbuzným, o němž se text zmiňuje, jevem ojedinělým. U ostatků většiny popravených, včetně Milady Horákové, jejíž život ukončil kat 27. června 1950 na popravčím dvorku pankrácké věznice, netušíme, kde nalezly poslední spočinutí. Podobně je tomu u mnoha politických vězňů (i tělo patera Josefa Toufara, jehož pozůstatky byly vyzvednuty v listopadu 2014 z jednoho ze společných hrobů hřbitova Praha-Dáblice, mělo navždy zmizet). Co se zabitých kurýrů týče, mediálně známým se stal případ bratra Krále Šumavy Bohumila Hasila (1930–1949), jenž byl podle některých ústních svědectví 14. září 1950 pohřben do neoznačeného hrobu na hřbitově v Českých Žlebech. Ovšem dosavadní pátrání s cílem lokalizovat toto utajované místo nepřineslo pozitivní výsledek.

Zatímco u Bohumila Hasila se nedochovala žádná písemná zmínka o manipulaci s tělem po jeho smrti (víme jen, že byl v agonii převezen do Českých Žlebů, kde zemřel), u kurýra Josefa Maška je situace jiná. Ze záznamů vyplývá, že mrtvola skončila v kunžvartské márnici, kde byla strážena a posléze pitvána.⁷⁸ Překvapivě však je následující zjištění: tělo nebylo pohřbeno na tamějším hřbitově, jak by se dalo předpokládat, ale až ve 22 kilometrech vzdáleném Vimperku.⁷⁹ Proč k tomu došlo, můžeme pouze spekulovat. Hrál snad roli předpoklad, že anonymita města poslouží účelu utajení lépe než malá obec na dohled hraniční čáry?

Autor této studie se pokusil osud ostatků Josefa Maška objasnit. Dne 14. července 2017 oslovil pracovníky Městského úřadu Vimperk s žádostí o zpřístupnění pohřební knihy či jiných relevantních dokumentů. Doufal, že by v nich k datu blízkému osudné události mohl nalézt záznam o pohřbu bezejmenné osoby, což by bylo zásadní vodítko. Dne 18. července obdržel od paní Hany Pánové, zástupkyně vedoucího hospodářského a bytového odboru MÚ Vimperk, překvapivou odpověď: pohřební kniha se sice již u Městského úřadu nenachází, neboť byla pravděpodobně předána do Státního okresního archivu Prachatice, kde s dalšími materiály čeká na odborné zpracování, nicméně ve Vimperku se nacházejí tzv. karty hrobových míst. Na jedné z nich je skutečně záznam o tom, že 15. července 1950 byl na místním hřbitově pohřben jakýsi Jan Marek! V kolonce „poslední bydliště“ je u jména uveden Kunžvart, tedy místo, kam byl Josef Mašek po zastřelení u Dolního Cazova převezen a kde byl pitván. Ostatky podle karty spočinuly v hrobě č. 25 (na základě nového číslování jde o hrob č. 29). Podle Hany Pánové byl Maškův hrob, za který nikdo neplatil, na konci 60. let znovu pronajat, přičemž se s původním obsahem nemanipulovalo.⁸⁰

78 Takto divoké poměry tehdy skutečně v pohraničí panovaly. Např. ml. stržm. SNB Rudouš Kočí, který zemřel při střetnutí se skupinou „Krále Šumavy“ Josefa Hasila, byl pitván v jedné z místností služebny SNB v Českých Žlebech. Viz ABS, f. MV-H, a. č. H-365, Hasil a spol., pitevní zpráva z 8. 12. 1949.

79 V inkriminovaném archivním dokumentu doslova stojí: *Mrtvola byla pohřbena na hřbitově ve Vimperku*. Viz ABS, f. PS – Použití zbraně (1950), inv. j. 240, písemné hlášení PS útvaru 8296 Sušice pro SNB útvar 9600 o „použití zbraně s výsledkem“ z 22. 7. 1950.

80 E-mailová korespondence a telefonický rozhovor autora s Hanou Pánovou z MÚ Vimperk z 18. 7. 2017; kopie karty hrobového místa.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

To, kde je uložen, jeho příbuzní, kteří stále žijí na severu Čech, dosud nevěděli. Právě na ně se autor obrátil, aby je seznámil se svým objevem, neboť předpokládal, že jim komunistické úřady zatajily skutečný průběh událostí. Ve Státním okresním archivu v Semilech se dochovalo několik dokumentů z 50. let, z nichž vyplývá, že bezpečnostní složky neinformovaly ani rodinu, ani příslušné soudy a národní výbory o tom, že Josef Mašek zemřel (to byl mimochodem postup, který by se o dva roky později dostal do rozporu se zněním onoho tajného ministerského rozkazu – zainteresovaný soud a lidospráva měly zprávu o úmrtí obdržet). Následkem toho proběhlo řízení, v němž propadl veškerý Maškův majetek státu: *Josef Mašek je naléhavě podezřelý z ilegálního opuštění území ČSR, za kterýžto čin lze vyslovit konfiskaci veškerého majetku.*⁸¹ Stalo se tak na základě usnesení Lidového soudu v Jičíně z 19. ledna 1954. V té době ovšem nežil dotýčný v emigraci, ale byl již tři a půl roku mrtev! Ještě v dubnu 1983 komise Správy StB Hradec Králové rozhodla, aby byly veškeré shromážděné materiály k osobě Josefa Maška ponechány v operativním fondu bez určení doby uložení, když konstatovala: *Kde se jmenovaný v zahraničí nachází, není známo, neboť po odchodu do zahraničí nepodal nikomu zprávu.*⁸² Jak vidno, osud kurýra Maška zůstal utajen i uvnitř StB.

Fakt, že Mašek nezůstal v emigraci, ale že byl zastřelen na Šumavě, je v současné době jeho rodině již znám. Případem se totiž po roce 2000 zabývali vyšetřovatelé Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV). Do té doby prý však příbuzní stále věřili, že jejich blízký žije, popřípadě že zemřel v zahraničí (Maškova manželka se již nikdy neprovdala, v roce 1968 údajně doufala v jeho návrat do Československa). V roce 1966 se dokonce v Maškově rodném kraji rozšířila fáma, že byl spatřen v lese, což prý vedlo k novému vyšetřování a výslechům rodinných příslušníků (to se týkalo i Maškovy dcery, pro kterou to představovalo vzhledem k jejímu těhotenství náročnou zkoušku).⁸³

Vypátrat místo posledního odpočinku usmrceného kurýra se však policejním vyšetřovatelům z ÚDV nepodařilo. Informace, kterou Maškovým příbuzným sdělil v únoru 2018 autor této studie, totiž že je jejich blízký pochován v cizím hrobě na hřbitově ve Vimperku, pro ně proto byla velkým překvapením.

Závěr

Mapování činnosti kurýrů v komunistickém Československu je nepochybně mimořádnou výzvou pro badatele. Narážejí přitom na mnoho překážek, z nichž některé lze s menšími či většími obtížemi překonat, jiné však nikoli, neboť schází dostatek relevantních pramenů. Zpravodajské operace této etapy „studené války“ jsou utkány z mnoha jedinečných příběhů. Zatímco některé se staly poměrně známými, jiné upadly neprávem v zapomnění. U dalších nebylo ani co zapomínat, neboť jedinými svědky dramatu zůstaly němé hraniční lesy a louky, které si svá tajemství dodnes stráží.

81 *SOka Semily*, f. ONV Semily, k. 643, prozatímní správa, č. 10 – Josef Mašek, usnesení Lidového soudu v Jičíně z 19. 1. 1954.

82 *ABS*, f. MV-KR, svazek a. č. 948419 MV, rozhodnutí komise S StB Hradec Králové z 1. 4. 1983.

83 Telefonický rozhovor autora s dcerou Josefa Maška paní Jaroslavou Zelinkovou dne 7. 2. 2018.

Petr Mallota

Právě k nim lze řadit příběh zastřeleného „agenta-chodce“ Josefa Maška.⁸⁴ K inkriminované události, po níž tento muž zůstal v slatině u Dolního Cazova ležet mrtvý, svíraje stále v ruce zbraň, došlo jen sedm dní před postřelením kurýra Františka Votavy (popraven ve věznici Praha-Pankrác, ostatky uloženy neznámo kde) a na den přesně dva měsíce před osudným přechodem Bohumila Hasila, bratra Krále Šumavy (smrtelně postřelen, tajně pohřben údajně na hřbitově v Českých Žlebech). Všechny tři případy se odehrály v podstatě ve stejném prostoru, jenž fungoval jako významný přechodový kanál. Příběhy, jako jsou tyto, představují dílky skládačky, které nám napomáhají sestavit plastičtější obraz padesátých let v komunistickém Československu, ať již s ohledem na protikomunistický odboj, na ostrahu státní hranice, anebo obecněji na represe stalinského období. V neposlední řadě vydávají svědectví o barbarském zacházení s ostatky odpůrců nového režimu.

84 Jediné dvě zmínky o Josefu Maškovi, na které při rešerších autor narazil, se objevují v pracích historiků Martina Pulce a Prokopa Tomka. Obsahují pouze jméno zastřeleného kurýra (Tomek), respektive datum jeho narození a smrti, příčinu smrti, místo, kde k úmrtí došlo, a odkaz na jeden archivní pramen (Pulec). Viz TOMEK, Prokop: *Na frontě studené války – Československo 1948–1956*, s. 23 a PULEC, Martin: *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989*, s. 195 a 223.

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

Josef Mašek

Zdroj: ABS, f. MV-KR, svazek a. č. 948419 MV

Tentýž muž ve stejnokroji vězeňské stráže v roce 1946...

Zdroj: ABS, f. MV-KR, svazek a. č. 948419 MV

... a ve vězeňských šatech o čtyři roky později

Zdroj: NA, f. SSNV – nezpracováno, vězeňský spis Josefa Maška

Petr Mallota

O p i s

dopisu, který zaslal trestanec Josef Mašek trestnímu ústavu ve Valdicích, s datem razítka 23.1.1950.

Váženému velitelství

trestnice Kartouzy v Valdicích.

Prosímte mě prosím že Vás obtěžují tímto dopisem. Je Vám známo že dne 4.1.1950 uprchl orgánu SNB trestanec odsouzený na 12 let těžkého žaláře a byl určen k dalšímu stihání a souzení dalšími roky.

Prosímte mě prosím že jsem měl příležitost se takto rozhodnout, neboť jsem si vědom že jsem neudělal tak nic špatného a hlavně, že jsem nikoho nezabil a neoloupil. Byl ze mě udělán těžký zlošinec.

Prostředí v kterém jsem měl odpýkávat můj trest byl krajně špatný a pro mě velice známý. Prosil jsem krajský soud bych dostal lékařskou pomoc. Byl jsem odkázán k Vám kde nutně jsem potřeboval operaci zakrok. Žádal jsem slušné šeflékaře vězňice u Vás ale místo pomoci lékařské jsem byl určen pro doly Svatonovice.

tedy prosímte mě prosím že jsem tak učinil neboť v sebezáchranné slovek udělá všechno. Jsem stihán jako psanec ale marně, neboť mám určeno silou větší, bych se zachránil.

Až budete čísti tyto řádky budu již mnoho hodin v úplném bezpečí, kde věřím se pro lidstvo dělám a chystám něco lepšího než to co se děje v mé vlasti.

Prosil bych Vás jen o jedno, by jste moji ženě poslali věci které u Vás mám a laskavě si odpočítali vaše šaty které jsem Vám neodeslal. Totiž moje žena je již postižena nemocí a je bez prostředků. Věhnevejte se na mě neboť jednou budete rádi že se tak stalo.

Zdravím všechny moje bývalé kolegy a prosím o prominutí že špatně píšu neboť spěchám a můj poslední vlak k hranicím šáfe odjíždí za 1 hod.

Zdraví Vás Mašek.

Za správný opis !
14. března 1950.

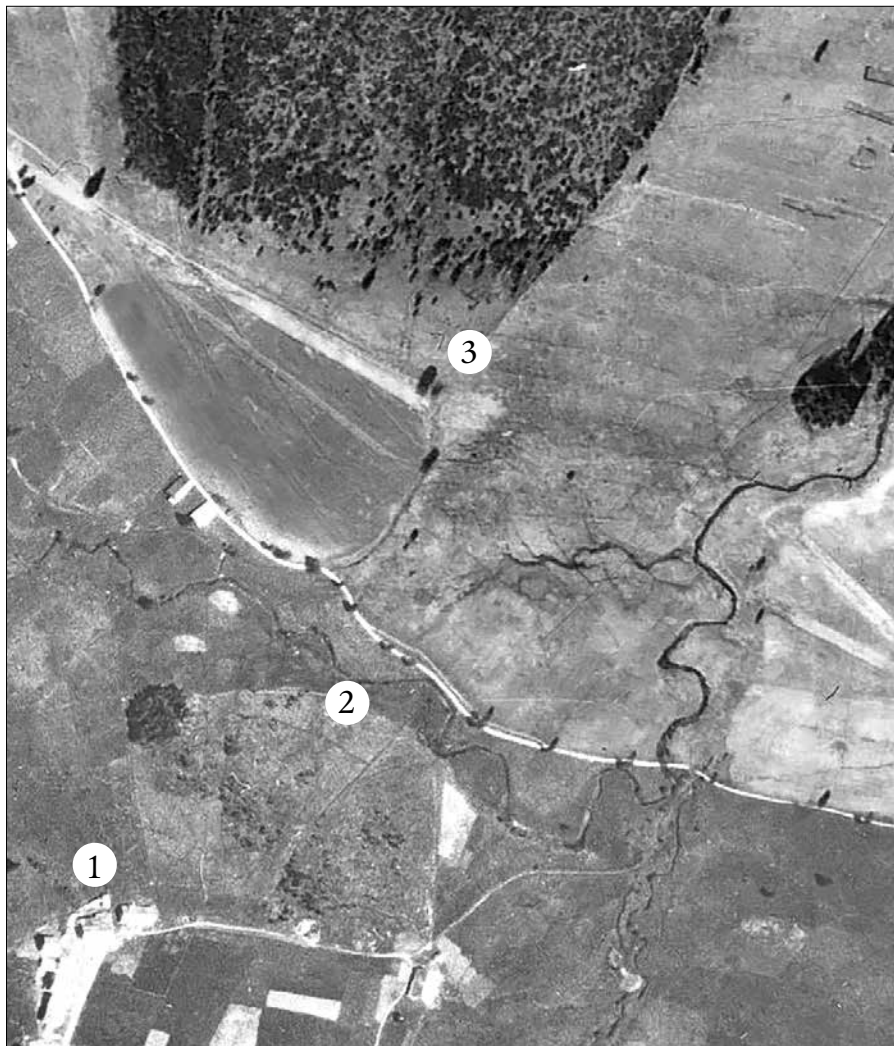
Ved. stanice pověřen:
vstr. Rípa v.r.

Úř. kul. razítka SNB. VS. Jišín.

Opis dopisu Josefa Maška, který zaslal 23. ledna 1950 ze Strakonice trestnímu ústavu Valdice

Zdroj: ABS, f. MV-KR, svazek a. č. 948419 MV

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

Prostor přechodu státní hranice a následného střetu kurýra Josefa Maška s hlídkou Pohraniční stráže na letecké fotografii z první poloviny 50. let. Vlevo dole se nachází vila v německé osadě Schnellenzipf (1), odkud Mašek zamířil k rašeliništi na československé straně (rozkládá se vlevo nahoře, na snímku působí jako lesní porost). Potok tvořící hranici je ona hůře zratelná klikatící se čára jdoucí zleva (2). Na jihovýchodním okraji rašeliniště, přibližně 200 metrů od státní hranice, došlo k osudnému střetnutí (3).

Zdroj: Podkladové letecké snímky poskytl Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad generála Josefa Churavého, Dobruška (zveřejněno na <https://kontaminace.cenia.cz/>)

Petr Mallota

Příslušník PS útvaru Kunžvart Josef Příhoda

Zdroj: ABS, f. *Personální spisy příslušníků MV, personální spis Josefa Příhody, ev. č. 2767/28*

Příslušník VO StB Vimperk Jan Emich

Zdroj: ABS, f. *Personální spisy příslušníků MV, personální spis Jana Emicha, ev. č. 1969/10*

Kopie karty hrobového místa se záznamem o uložení ostatků Josefa Maška

Marek Josef		Jméno a příjmení pohlavní osoby		Jiří byvalé povolání		Slav		Poslední bydliště a čp.		Data o naro- zení		Den, měsíc a rok pohlavní zmeničky		Stav a povolání na přísluš- nických zeměpisných		Poplatky byly zaplacený		na dobu od 1960		Poznámka (o obnove nebo převzetí ostatků přes a pod)	
Kunžvart Křtěl Hradec						15.7. 1950						z hrobu z hrobky z desky z rámu z kříže s pomníku		v Mašce		29		25		nové staré	

16 X 11/1 Cislo hrobu: 29 / 25

Zdroj: MÚ Vimperk

Střetnutí příslušníků Pohraniční stráže s kurýrem Josefem Maškem

Mrtvý kurýr Josef Mašek alias Josef Marek vyfočený patrně ráno 14. července 1950 příslušníky StB
Zdroj: ABS, f. MV-H, a. č. H-303, akce „B-29“ – 2. část

Řídící orgán amerických zpravodajských služeb
 Václav Klabík alias „B-29“
Zdroj: ABS, f. 323, sign. 323-7-2

Hrob, v němž byly tajně uloženy ostatky zastřeleného „agenta-chodce“ Josefa Maška (současný stav).
 Podle všeho se tam nalézají dosud.

Zdroj: MÚ Vimperk